

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Vývoj a proměny utrakvismu v Čechách z pohledu historiografie
v letech 1462-1485.

Bakalářská práce

Autor práce: Josef Faltus

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Somer, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Olomouc, květen 2018 .....

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat PhDr. Tomáš Somer, Ph.D. za odborné vedení při mé bakalářské práci, za cenné rady, věcné připomínky, a především za trpělivost, se kterou se mi věnoval.

Anotace

Hlavním cíle této práce je poukázat na to, jak konfesní, katolická, evangelická, marxistická a současná česká moderní historiografie, ale i vybraní zahraniční historikové jako Thomas A. Fudge, Zdeněk V. David a Winfried Eberhard interpretují utrakvismus v Čechách v období let 1462-1485. Na počátku práce jsem se zaměřil na exkurz do český historiografie od konce 19. až po počátek 21. století a na stručný a nezaujatý popis historické vývoje v uvedeném období. Stěžejní část práce je zaměřena na čtyři významné události z let 1462-1485, tedy na zrušení kompaktát (1462), smrt Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany (1471), obnovení dolní konzistoře (1478) a kutnohorský „náboženský“ mír (1485). Na závěr pak s postoji vybraných historiků skrze zvolené monografie i s pomocí recenzí o tom bilancuju a hodnotím, jak se jejich chápání v rámci těchto událostí proměňuje a odlišuje.

Klíčová slova: Kutnohorský mír, Gollova škola, Evangelická historiografie a současná moderní česká historiografie

Annotation

The aim of the work is to present, how is Utraquism in Bohemia between years 1462-1485, interpreted by Confessional, Evangelist, Catholic, Marxist, and current Czech modern historiography. Together with a few selected foreign historians like is Winfried Eberhard, Thomas A. Fudge and Zdeněk V. David who their main field of science is Czech religious move known as Utraquism. In this study, I intend to show, how these interpretation between selected historians differs. At beginning of the work, I made excursion to the Czech historiography from the end 19th century until the beginning of 21st century. Then I unbiased description of situation in Bohemia between years 1462-1485. Main and the most important part of study is description of four selected crucial events in mentioned period which were cancelling the Compact (1462), death of Georg from Poděbrad and Jan Rokycana (1471), restoration of the lower Consistory (1478) and Religious peace of Kutná Hora (1485), where I demonstrated the differences between opinions of Evangelist, Confessional, Catholic, Marxist and current Czech historians plus with opinions and attitudes of selected foreign historians.

Key words: Religious peace of Kutná Hora, Goll's historiographic school, Evangelical historiography and Czech modern historiography.

Obsah

Úvod.....	6
1. Exkurz do historiografie ve 20. století.....	14
2. Náboženský vývoj v Českých zemích v letech 1462-1485.....	17
3. Anulování basilejských kompaktát roku 1462	19
3.1. Historiografický kontext a pohled historiků na zrušení kompaktát Piem II. roku 1462.	22
4. Smrt Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany roku 1471.....	24
4.1. Historiografický rozbor činnosti Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany v kontextu jejich smrti roku 1471	28
5. Obnovení dolní konzistoře roku 1478.....	32
5.1. Historiografický rozbor obnovení dolní konzistoře roku 1478.....	35
6. Kutnohorský „náboženský“ mír 1485	37
6.1. Historiografický kontext a rozbor Kutnohorského náboženské míru z roku 1485	41
Závěr	44
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	47
7. 1. Literatura a prameny	47
7. 2 Internetové zdroje	49
Resumé	50

Úvod

V této bakalářské práci na téma *Vývoj a proměny utrakvismu v Čechách z pohledu historiografie v letech 1462-1485* se budu zabírat, jak je toto období zachyceno českou ale i zahraniční historiografií, tedy německou, americkou či australskou. Budu se zabývat významnými historiografickými školami jako je česká meziválečná, marxistická a polistopadová historiografie. K tomuto tématu bylo napsáno velké množství odborných monografií a článků, které jsou však roztrženy po mnoha různých publikacích, jak české, tak i zahraniční tvorby. Cílem této práce je představit, jak je v tomto období od anulování basilejských kompaktát (jihlavských) po kutnohorský mír 1485 zachycován utrakvismus a jeho vývoj, tedy vytvořit jeho kompletní obrázek z pohledu historiografie.

Hned na počátku práce si je nutné vyjasnit a odůvodnit terminologii, jež zde budu používat. Pro náboženství husitů použiju termín utrakvismus, jenž je z latinského slova *sub utraque specie* čili pod obojí způsob. Dále pro *konzistoř pod obojí*, jak byl její oficiální název, budu označovat jako *dolní konzistoř*, protože sídlila dole v Praze, nikoliv na Pražském Hradě, kde měla sídlo *horní konzistoř*, která byla katolická. Upozorním ještě na jednu lingvistickou zajímavost, totiž v textu se vyskytuje dvojí skloňování jména Rokycany, tedy je to podle „vzoru“ Jan Rokycana nebo Jan z Rokycan.

Zdeněk V. David roku 2012 charakterizoval stav utrakvistického bádání, že podstatné zásluhy české reformace, které se zrcadlily v utrakvistické církvi, zůstaly většinou nedocenené a opomíjené nejen v zahraniční, ale i v české historiografii. Stalo se tak i přesto, že existuje jinak rozsáhlá literatura o českých náboženských dějinách 16. a raného 17. století, k nimž tato studie odkazuje, především díla Václava V. Tomka, Antonína Gindlelyho Ernesta Denise, Klementa Borového a Antonína Podlahy z 19. století; Julia Glückliche, Ferdinanda Hrejsy, Františka Hrubého, Kamila Krofty, Josefa Matouška, Karla Stloukala a Františka Tischera, jakož i Rudolfa Říčana, Jarolda K. Zemana, Fredericka G. Heymanna, Františka Kavky, Wilfrieda Eberharda a Anny Skýbové z 20. století. Tato literatura měla tendenci zdůrazňovat Jednotu Bratrskou, kolísavé pronikání luteránské reformace a začáteční pokroky protireformace. Prosadila se tendence minimalizovat, bagatelizovat i přímo popírat samu existenci utrakvismu v 16. a raném 17. století obvykle tvrzením, že původní utrakvismus převážně převzal podstatu

luteránství a mutoval v hybridní jev, pro který moderní dějepisectví používá název novoutrakvismus.¹

V kolektivní monografii zpracované editory J. Nejedlým a Z. Vybíralem, kde napsal T. A. Fudge článek o Husovi.² Zde se ptá autor na otázku, „*proč je Jan Hus nejznámější osobou v historii Kostnice?* Na to odpovídá tvrzením, že když roku 1968 Rusové potlačili pražské jaro, studenti na univerzitě v Kostnici lobovali za to, aby nedávno založená instituce (1966) byla pojmenována „*Univerzita Jana Husa*“ jako akt protestu a solidarity s českou reformací“.³

Jedná se o období náboženských bojů mezi katolíky a utrakvisty. Jako počátek práce jsem si zvolil rok 1462, protože v tomto roce papež Pius II.⁴ anuloval platnost basilejských kompaktát z roku 1436, která umožňovala utrakvistům, aby si mohli podržet svoji víru, tedy že mohli přijímat pod obojí (tělo i krev). Jako poslední milník jsem si vybral rok 1485, kdy byl v Kutné Hoře dojednán náboženský mír mezi utrakvisty a katolíky v rámci Zemí koruny české.

Práci budu koncipovat do šesti kapitol. V první kapitole udělám exkurz do historiografie ve 20. století. Ve druhé objektivně poukážu na to, co se v období 1462-1485 v Českých zemích dělo z hlediska utrakvismu. Ve třetí kapitole se budu zabírat rokem 1462, kdy byla papežem kompaktáta anulována, a jak je toto historiografií interpretováno. Ve čtvrté kapitole se zaměřím na smrt Jiřího Rokycana a českého krále Jiřího z Poděbrad roku 1471. Ve páté kapitole budu zkoumat pohled historiků na obnovení konzistoře pod obojí roku 1478. V poslední a nejdůležitější kapitole této práce se zaměřím na poslední milník, a to je rok 1485, kdy byl uzavřen mezi katolíky a utrakvisty Kutnohorský mír na 31 let, a interpretacemi této události a jejich proměnami napříč 20. stoletím.

Cílem této odborné studie je zachytit, jak současná česká historiografie, tak historiografie za minulého režimu a za první republiky zobrazuje utrakvismus. Dále pak poukázat, jak se na tuto problematiku dívá německá, americká a australská historiografie. Cílem je zachytit, jaký je pohled na utrakvismus z hlediska odborných kruhů od počátku 20. století až po současnost a jak se proměňoval v rámci české a zahraniční historiografie.

Důležitou institucí, jež se utrakvismem velice detailně zabývá, je Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká (HČEFB), která vznikla roku 1919 jako autonomní ústav

---

¹ David, Z. V.: *Nalezení střední cesty*, s. 23-24.

² Fudge, T. A.: *Whose Hus?*, s. 265-290.

³ Tamtéž, s. 269.

⁴ Eneáš Silvie Piccolomini (1458-1464).

Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy (ETF UK). Právě zde byl děkanem v letech 1921-1922 F. Hrejsa, jenž se především zabýval utrakvismem a luteránstvím.⁵ Mezi jeho klíčové monografie patří *Dějiny křesťanství v Československu. III. [díl], Rokycana. Husitský král. Počátky Jednoty bratrské* a čtvrtý díl této edice.⁶ Jedinou mojí výtkou, kterou bych k této velice kvalitní a povedené monografii měl, je, že nemá poznámkový aparát, což však není problémem pouze u této publikace, ale například i u díla *Víra a zbožnost v jagellonském věku*. A. Chalupa v recenzi hovoří o tom, že směr této práce je určen autorovým osobním náboženským přesvědčením, jenž autor přiznává i v podtitulu třetího dílu. Není to reformace Poděbradova a Rokycanova, ale Jednoty, jíž Češi přispívají k ryzímu křesťanství. S osobním porozuměním sleduje Hrejsa podrobně historii jejího vzniku na podkladě Chelčického zásad. Toto zaujetí už jasně ukazuje, že o předreformačním vývoji hovoří jen ve zkratce, a přitom zachází v posledních dílech často do takových podrobností, že v jejich záplavě utone někdy i souvislost událostí základních.⁷

Pro osobnost mistra a teologa Jana z Rokycan použijí monografii od F. Šimka z roku 1938 jakožto klíčové osobnosti utrakvismu ve druhé polovině 15. století.⁸ Zde se nám autor snaží představit, jak se Rokycana díval na různé teologické otázky jako je exkomunikace apod. na základě studia jeho spisů. Dále pak využijí článek ze *Sborníku Muzea Dr. Bohuslava Horáka* od J. Války.⁹

---

⁵ Ferdinand Hrejsa (1867-1953) byl českým evangelickým teologem, profesorem a děkanem Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké v Praze. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny* (1912), *Česká reformace* (1914), *Toleranční patent, jeho vznik a význam* (1931) atd. Viz. *Ferdinand Hrejsa (1867–1953)*. In: <https://web.etf.cuni.cz/ETFKCD-64.html> [cit. 24. 2. 2018]

⁶Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu. III. díl Rokycana. Husitský král. Počátky Jednoty bratrské*. Praha 1948.

Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu. IV. Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace*. Praha 1948.

⁷ Chalupa, A.: *Dějiny křesťanství* (recenze), s. 266-267.

⁸ František Šimek (1882-1974) byl středoškolským profesorem češtiny, latiny a řečtiny, redaktor. Zaobíral se pracemi z oboru jazykovědy a literatury. V neposlední řadě byl editorem staré české literatury. Z jeho rozsáhlé publikační činnosti můžeme například zmínit monografie *Staré letopisy české z vratslavského rukopisu novočeským pravopisem* (1937), *Traktát Mistra Jana Rokycany O přijímání krve (české zpracování latinského traktátu Contra sex propositiones frivolas doctorum apostatarum)* (1941) a *M. Jan Rokycana, obránce pravdy a zákona Božího: výbor z kázání, obrany kalicha a z listů uspořádal, [úvodem a poznámkami opatřil] František Šimek* (1949) atd. Na mnoha dílech spolupracoval s F. M. Bartošem.

Šimek, F.: *Učení M. Jana Rokycany*. Praha 1938.

⁹ Josef Válka (1929-2017) byl českým historikem a emeritním profesorem na Masarykově univerzitě (MU) v Brně. Mezi jeho učitelé na MU, kde vystudoval historii, byli Rudolf Urbánek či Ferdinand Stiebitz. Byl velice silně ovlivněn profesorem obecných dějin Robertem Holínkem či Josefem Macůrkem. Mezi jeho stěžejní díla patří *Dějiny Moravy. Díl 2 Morava reformace, renesance a baroka* (1996), *Husitství na Moravě. Náboženská snášenlivost. Jan Amos Komenský* (2005), *Učení o eucharistii v díle M. Jana Husa* (1998) či *Doba náboženské koexistence a tolerance. = The Time of Religious Coexistence and Tolerance. = Die Epoche religiöser Koexistenz und Toleranz* (1995) atd.

Pro utrakvistického teologa Martina Lupáče použiji dílo *Martin Lupáč a jeho spisovatelské dílo* od F. M. Bartoše, jenž je takovým jeho „curriculum vitae“.¹⁰

Z odborné literatury se budu spoléhat především na publikaci od Z. V. Davida, jenž je původně z Čech, ale je představitelem americké historiografické školy, který se utrakvismem v období druhé poloviny 15. století detailně zabývá a je pro tuto práci stěžejním pramenem. Na konci můžeme dokonce nalézt seznam administrátorů konzistoře pod obojí, arcibiskupů apod. To je pro mě velmi užitečné. Dále pak zdůrazňuje význam českého sněmu v srpnu roku 1478, jenž obnovil konzistoř. Nicméně si u této monografie musíme uvědomit, co je její ústřední myšlenkou. Totiž popisuje období od počátku 15. století až po 17. století v jejich celistvé podobě, a to poprvé od F. Hrejsy, a to musím na jeho práci pochvalně vyzdvihnout. Věnuje se však primárně a především českým náboženským dějinám. Interpretuje utrakvismus jako církev, jež se snažila proplout střední cestou mezi luteránstvím a katolickou církví. Dívá se na něj jako na „*předchůdce liberálního katolicismu*“. Z těchto důvodů lze pochopit, že se otázce smrti Jiřího z Poděbrad či klatbě vůči němu nevěnuje nikterak podrobně.¹¹ S tím, že o ní napsal T. A. Fudge recenzi, kde vyzdvihuje 10 let jeho výzkumné práce, jíž předcházelo vydání jeho monografie. Je velice zajímavé, že nevidí Jana Husa a utrakvismus jako protestanty. Usuzuje, že utrakvisté se nakonec stali katolíky, což je velice problematičtější tvrzení. T. A. Fudge tyto argumenty shledává osvěžujícími. Podobně je to s tezí, že celé Čechy byly utrakvistické. To je opravdu přehánění. Vytýká Z. V. Davidovi, že rozdíl mezi táborskými jako heretiky a utrakvisty, jež vidí jako prosté schizmatiky, je podle něj vyumělkovaný. Poukazuje na nekompetentnost české šlechty. T. A. Fudge navrhuje, aby se tato kritika aplikovala i na utrakvismus a jeho teology.¹²

Následně se problematikou utrakvismu zabývají monografie od J. Macka o věku jagellonském a R. Urbánka pro období vlády Jiřího z Poděbrad (1458-1471), je mi byly velmi nápomocní při hledání dalších pramenů k tomuto období a vytvoření si reálné představy o situaci v Českých

---

Válka, J.: *Mistr Jan Rokycana – obtížná cesta ke středu*. Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, 1997, č. 3, s. 31-40.

¹⁰ František Michálek Bartoš (1889–1972) byl českým historikem a archivářem. Reprezentoval evangelickou historiografii. V zahraničí je uznávaným husitologem. Od roku 1931 působil na Bohoslovecké fakultě. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Literární činnost Jakoubka ze Stříbra* (1925), *Soupis rukopisu Národního musea v Praze I a II* (1926 a 1927), *Literární činnost M. Jana Husi a M. Jeronýma Pražského* (1965 ve spolupráci s P. Spunarem) či *Z husitského a bratrského dějepisectví* (1954) atd. Viz FRANTIŠEK MICHÁLEK BARTOŠ (1889–1972). In: <https://web.etf.cuni.cz/ETFKCD-68.html> [24. 2. 2018].

Bartoš, F. M.: *Martin Lupáč a jeho spisovatelské dílo*. Praha 1939.

¹¹ David, Z.V.: *Nalezení střední cesty*. Praha 2012.

¹² Fudge, T. A.: *Finding the Middle Way* (recenze), s. 782-784.

zemích.¹³ Totiž tyto dvě uvedené publikace se touto tematikou zaobírají v české historiografii nejobsáhleji spolu s prací od Z. V. Davida. P. Čornej v recenzi Mackovy knihy vyzdvihuje okolnost, že se otázkám věrouky i náboženským životem zabývá nekonfesijní historik, nezatížený potřebou obhajovat a ospravedlňovat určitou náboženskou komunitu. Poukazuje na to, že těmito úctyhodným svazky o jagellonské době nepochybně splnil slib, jímž se kdysi zavázal R. Urbánkovi.¹⁴ O čtvrtém dílu *Věku poděbradského* se zmiňuje v Československém časopise historickém J. Polišenský v souvislosti s tím, že UNESCO zařadilo 500. výročí mírových návrhů Jiřího z Poděbrad do seznamu kulturních událostí na rok 1964.¹⁵

Další publikace, která se zabývá konfesí, je německá publikace od německého historika profesora W. Eberharda¹⁶ *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*.¹⁷ Tato odborná monografie se zabývá konfesní tvorbou a lidmi v Zemích koruny české. Zaobírá se i lety před rokem 1478. Popisuje velmi detailně náboženský mír uzavřený v Kutné hoře roku 1485, kterému věnuje celý článek, kde je zachycena tato událost do velkých podrobností. Tedy pro moje zkoumání okolností kolem náboženské míru je tato monografie z roku 1981 a článek z roku 1986 stěžejním, jakožto že se budu zabývat tím, jak i tuto událost zobrazuje německá historiografie.

---

¹³ Josef Macek (1922-1991) byl českým historikem a medievalistou. Svoji badatelskou činnost zaměřil na utrakvistické hnutí a na Jagellonce v Českých zemích. Po únoru 1948 se stal režimním historikem, ale od 60. let 20. století ze svých marxistických prací ustupoval a počátku 70. let byl vyloučen ze strany. Jeho stěžejní prací je *Jagellonský věk v Čechách*, která vyšla ve 4 dílech v letech 1992, 1994, 1998 a 1999.

Macek, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001.

Rudolf Urbánek (1877-1962) byl českým historikem. V roce 1911 přijal nabídku svého učitele Václava Novotného na spolupráci na monumentálních Leichterových Českých dějinách. Působil na Masarykově univerzitě v Brně od 20. let 20. století. Byl znalcem na problematiku Jiřího z Poděbrad, což můžeme jasně vidět ve čtyřsvazkové publikaci *Poděbradský věk* (1915, 1918, 1930 a 1964). Mezi jeho další díla patří *Bitva u Lipan* (1934), *Bitva u Domažlic 1431* (1932), *O Volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458. Výbor hlavních zpráv souvěkových* (1958) či *Žižka v památkách a úctě lidu českého* (1924) atd. Jeho stěžejním dílem pro tuto práci je *Věk poděbradský*. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460-1464. Díl 4. Praha 1962.

¹⁴ Čornej, P.: *Víra a zbožnost* (recenze), s. 60.

¹⁵ Polišenský, J.: *Věk poděbradský* (recenze), s. 693.

¹⁶ Winfried Eberhard (1941) vystudoval katolickou teologii. Roku 1982 obdržel habilitaci na téma "Monarchie a odpor, na opoziční formaci v pravidle systému Ferdinanda I. v Čechách" na univerzitě v Bochumi. Zabývá se pozdním obdobím středověku a reformací, historií českých zemí, konfesionalismem a krizí na konci středověku. Mezi jeho klíčové práce patří odborné monografie *Kirchliche Reformimpulse des 14./15. Jahrhunderts in Ostmitteleuropa* (2006), *Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen* (1985) a článek *Entstehungsbedingungen für öffentliche Toleranz am Beispiel des Kuttenberger Religionsfriedens von 1485*. *Communio Viatorum* 29, 1986, č. 3, s. 129-154. atd. Viz prof. Dr. Winfried Eberhard i. R. In: https://research.uni-leipzig.de/gwzo/index.php?option=com_content&view=article&id=192&Itemid=381 [cit. 24. 2. 2018].

¹⁷ Eberhard, W.: *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*. München 1981.

Ze zahraničních autorů nemohu opomenout novozélandského bohemistu a historika T. A. Fudge, jenž se otázkou české reformace zabývá.¹⁸ Za „jeho nepřilíš zdařilou práci lze považovat monografii“¹⁹ *The Magnificent Ride. The First Reformation in Hussite Bohemia*.²⁰ Totiž tato monografie zkoumá sociální a náboženskou dimenzi utrakvismu v 15. století. Ukazuje nám, jak se mýtus transformoval do historického fenoménu hereze. Autor zde rozebírá vývoj utrakvismu, nebo, jak jej on sám označuje, „husitismus“ od jeho počátku až po císaře Zikmunda Lucemburského. Dále pak vytváří velice zajímavou reflexi událostí týkajících se spíše druhé poloviny 15. století, čímž nám ukazuje, jaký obrázek měli utrakvisté v „zahraničí“, to skrze nástěnné malby či písně a podobně. Je však problémem, že již nerozebírá vývoj tohoto hnutí v druhé polovině 15. století jako takového a opomíjí události, jako je obnova dolní konzistoře 1478 či kutnohorský náboženský mír 1485, protože je nepokládá za až tak důležité. Z.V. David v recenzi této monografie poukazuje na skutečnost, že právě jeho čtvrtá kapitola, kde se reflexí utrakvismu zabývá, je nejvíce inovativní částí knihy. „Prokázal zde své odborné znalosti, schopnosti i pili zvládnutím a zpracováním úctyhodného množství archivních i tištěných zdrojů. Rozsahem a vědeckým významem svého díla se novozélandský vědec nepochybně stává kandidátem na vstup do českého bratrstva předních znalců české reformace 15. století v anglofonním světě po boku Davida S. Schaffa, Howarda Kaminskyho a dalších“.²¹

Jeden z nejvýznamnějších českých historiků na problematiku utrakvismu F. Šmahel se²² v díle *Husitská revoluce* a mnoha dalších pracích se této problematice věnuje opravdu intenzivně.²³

---

18 Thomas. A. Fudge je novozélandským historikem, jenž se zabývá středověkem, kde pod vedením R. W. Bobem na Cambridgi psal na témata mýtus, hereze a propaganda v radikálních utrakvistických pohybech 1409–1437. Působil v mnoha klášterních knihovnách, archivech ve střední a východní Evropě. Mezi jeho nejvýznamnější publikace patří *Heresy and Hussites in Late Medieval Europe* (2014), *The crusade against heretics in Bohemia, 1418-1437* (2002) a mnohé další. Jeho publikační činnost je opravdu nesmírně rozsáhlá. Viz *profesor Dr Thomas A Fudge*. In: <https://www.une.edu.au/staff-profiles/humanities/TFudge> [cit. 24. 2. 2018].

¹⁹ Macek, J.: *Víra a zbožnost*, s. 462.

²⁰ Fudge, T. A.: *The Magnificent Ride. The First Reformation in Hussite Bohemia*. Aldershot 1998.

²¹ David, Z. V.: *The Magnificent Ride* (recenze), s. 148-150.

²² František Šmahel (1934) je předním českým historikem na pozdní období středověku se zaměřením na lucemburské a husitské období. Působil mimo jiné i na Univerzitě Karlově (UK) v Praze. Jedná se o představitele moderní české historiografie. Z jeho skutečně nesmírně rozsáhlé a bohaté odborné tvorby můžeme zmínit například *Mezi středověkem a renesancí* (2002), Čtyřdílná edice *Husitská revoluce* (1995, 1996, 1996, 1996). *Husův proces v Kostnici* (1998) či *Jan Hus. Život a dílo* (2013). Viz *prof. PhDr. František Šmahel, DrSc., dr. h. c. mult.* In: <http://www.avcr.cz/cs/o-nas/struktura/vedecka-rada-av-cr/seznam-clenu-vedecke-rady-av-cr/prof.-phdr.-frantisek-smahel-drsc.-dr.-h.-c.-mult> [cit. 24. 2. 2018].

²³ Šmahel, František: *Husitská revoluce*. 4. Epilog bouřlivého věku. Praha 1996.

Právě zde se však snaží vytvořit reflexi utrakvismu v zahraničí. Jak, *Světla a stíny husitství*, tak *Husitská revoluce* o tomto tématu hovoří velice zevrubně.

Dále se problematikou sporů o vyznání v Českých zemích ve druhé polovině 15. století zabírá publikace od velevýznamného českého historika P. Čorneje.²⁴ Pro moji práci je však mnohem důležitější dílo *Velké dějiny zemí koruny české (VDZKČ)*, jenž se otázkou utrakvismu zabývá do větších detailů než obě předchozí uvedené monografie.²⁵

V neposlední řadě je nutné zmínit dvě publikace od J. Čechury, kde se v prvním díle publikace relativně podrobně věnuje pražské univerzitě a utrakvistické církvi.²⁶ Ve druhém díle monografie zkoumá otázku utrakvismu v letech 1471-1526. Zabírá se pražskými bouřemi 1483. Následně pak věnuje celou kapitolu náboženskému vývoji v českých zemích, tedy jak Jednotě bratrské, tak i katolicismu a utrakvismu. V recenzi od P. Kubína o knize *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, je Čechurova kniha označována jako populárně naučná.²⁷ V důsledku čehož je Z. V. David P. Kubínem kritizován za to ve své knize, že od něj cituje Husův traktát z roku 1410.²⁸

Z nejnovějších odborných monografií nemohu opomenout kolektivní dílo *Husitské století*, jenž bylo vydáno roku 2014 *Centrem mediévistických studií*.²⁹ Tato kniha se tímto obdobím velice podrobně zabírá. Na této knize budu demonstrovat, jak se v porovnání s Urbánkem a

---

²⁴ Petr Čornej (1951) je předním českým historikem. Do roku 2013 působil jako pedagog na Univerzitě Karlově v Praze. V současnosti je vědeckým pracovníkem mezioborového grantu excelence Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období, jehož úkoly plní v Ústavu pro jazyk český AV ČR. Předmětem jeho odborného zájmu jsou dějiny a historiografie pozdního středověku, zejména husitství. Je představitelem současné moderní české historiografie. Mezi jeho nejdůležitější monografie patří *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy* (1992), *Rozhled, názory a postoje husitské inteligence v zrcadle dějepisceví 15. století* (1986) či *30. 7. 1419 – první pražská defenestrace. Krvavá neděle uprostřed léta* (2010) atd. Viz prof. PhDr. Petr Čornej, Dr.Sc., In <https://historickadilna.fpe.zcu.cz/Cornej.htm> [cit. 24. 2. 2018].

Čornej, P.: *Světla a stíny husitství. (Události, osobnosti, texty, tradice)*. Praha 2011.

²⁵ Čornej, P.: *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 6. (1437-1526)*. Praha 2007.

²⁶ Jaroslav Čechura (1952) je předním českým historikem, jenž se specializuje na novověké sociální dějiny. Jeho současným působištěm je Ústav českých dějin FF UK. Jedná se o představitele moderní historiografie. Jeho publikační činnost je nesmírně rozsáhlá. Můžeme zde uvést monografie *Historie českých spiknutí* (2000) či *České země v letech 1526-1583* (2008) atd. Viz Jaroslav Čechura. In: <http://jaroslav-cechura.cz> [cit. 24. 2. 2018].

Čechura, Jaroslav: *České země v letech 1437-1526. II. díl Jagellonské Čechy (1471-1526)*. Praha 2012.

Čechura, Jaroslav: *České země v letech 1437-1526. I. díl, Mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad (1437-1471)*. Praha 2010.

²⁷ Čechura, J., *Lucemburkové na českém trůně, II. České země v letech 1378-1437*. Praha 2000.

²⁸ Kubín, P.: *Nalezení Střední cesty* (recenze), s. 868.

²⁹ Pavel Soukup (1976) je představitelem moderní české historiografie. V současnosti je pracovníkem Centra mediévistických studií. Zabývá se kulturními dějinami vrcholného a pozdního středověku a dějinami dějepisceví. Můžeme zde uvést monografii *Cesty a poselstva* (2009) atd.

Cermanová, Pavlína – Novotný, Robert – Soukup, Pavel (eds.): *Husitské století*. Praha 2014.

Mackem, změnil pohled české historiografie z hlediska minulého režimu a současného režimu na utrakvismus.

Další klíčovou knihou je sborník *Jan Hus 1415 a 600 let poté: VII. mezinárodní husitologické sympozium: Tábor 23.-25. června 2015*.³⁰ Zde se přímo zabírají českou a zahraniční historiografií pro období utrakvismu. Je zde část věnující se pohledu historiografie na období mezi 1462-1485. Tento sborník se velice podrobně zabírá otázkou Jana Husa, ale i toho, co následovalo po jeho smrti. Pro tuto práci zaměřující se na pohled historiografie se tedy jedná o jednu z klíčových publikací. Budu tedy vycházet z celé řady článků z tohoto sborníku, jež se zabírají druhým životem utrakvismu v historiografii.

---

³⁰ Smrčka, J. – Vybíral, Z.(eds.): *Jan Hus 1415 a 600 let poté. VII. mezinárodní husitologické sympozium: Tábor 23.-25. června 2015*. Tábor 2015.

1. Exkurz do historiografie ve 20. století

Ještě než přistoupíme k rozboru odborných monografií, je potřeba udělat malý exkurz do historiografie a jejího hodnocení utrakvismu, k čemuž mi byla velmi nápomocná monografie od F. Kutnara a J. Marka *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*.³¹

S obdobím konce 19. století a počátku 20. století je s českou historiografií spojena Gollova škola. Jedná se o generaci historiků, která byla metodicky vychována zakladatelem českého novodobého historického kriticismu (pozitivismu) Jaroslavem Gollem (1846-1929) tedy odmítla Masarykovu filozofickou koncepci českých dějin. Patří sem Josef Pekař, Josef Šusta, Václav Novotný, Kamil Krofta či Jaroslav Bidlo. Golovi žáci se začínají od počátku 20. století rozcházet ze své původní jednotnosti do dvou výraznějších směrů. Tyto dva hlavní proudy se vyznačovaly svými hlavními představiteli, a to J. Pekařem a V. Novotným.³² Oba hlavní představitelé na počátku nedělilo metodické východisko a základní principy historické kritiky ani zásadní světonázorové hledisko. Nicméně, jak se utvářela životní díla a rostla jejich vědecká osobitost a jak k vlivu Gollovu se přičleňovala různá intenzita vlivu Masarykova a později i obecných protipozitivistických tendencí, začaly se oba směry rozlišovat v názoru a hodnocení jednotlivých epoch českých dějin, především husitství a obrození. Směr V. Novotného byl více analytický a faktografický, výrazově střízlivý a politicky progresivnější, zůstával však věrný gollovské orientaci na náboženské a politické problémy dějin. Druhá linie J. Pekaře má obecně působivější a emocionálně intenzivnější díla. Je politicky konzervativnější, tematicky se vědomě obrací k dějinám hospodářským a sociálním a v dějinách politických k otázkám problémovým, a je více sklonná k syntéze a teoretické úvaze.³³

To nám velice jasně ukazuje článek od M. Lysého, který píše, že téma husitství na Slovensku ve 20. století zpracovali z hlediska tří dominantních tezí.³⁴ První byla náboženská, resp. konfesní. Husitství v ní bylo vnímáno jako hnutí spojené s charakteristikami věroučných rysů a v katolickém prostředí bývalo interpretováno negativně resp. s výhradami. Větší sympatie získávala logicky na straně evangelických autorů. Druhou premisou je tzv. čechoslovakismus. Husitství se v něm interpretovalo jako hnutí, které po dlouhé době (od zániku Velké Moravy) spojilo český a slovenský národ, přičemž s tímto východiskem se ztotožňovali evangelíci,

---

³¹ Kutnar, F. - Marek, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. 2. vyd. Praha 2009.

³² Vdolečková, D.: *Gollova škola*. In: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2012/HIA105/Gollova_skola.pdf [cit. 14. 3. 2018]

³³ Kutnar, F. - Marek, J.: *Přehledné dějiny*, s. 486-487.

³⁴ Lysý, M.: *Medzi prijatím*, s. 355-363.

v důsledku budování husitské tradice a pro používání biblické češtiny jako liturgického jazyka. Třetím východiskem je marxistická interpretace husitství, která ho charakterizovala spíše jako sociální hnutí, jako výraz projevujících se rozporů ve feudálním ekonomickém systému. Tento výklad převažoval na Slovensku do roku 1948 a prohloubila tehdejší konfesní chápání husitství a dokázala též spojit stanoviska slovenských (i českých) historiků s maďarskými do roku 1948.³⁵

Žákem V. Novotného byl F. M. Bartoš. Reformační a utrakvistická témata v jeho životě prostupuje, obměňuje se a doplňuje novými motivy nebo se vrací v jiných aspektech a řešeních, jak přinášel dotek s objevenými prameny. Šťastný obdivovatel husitství a jeho publikace, jak je zde F. Kutnarem častován, jsou psány vědecky poznamenanou metodou a formou, mnohé s patrným smyslem pro populární výklad, ale vždy s neskrývaným stranicím pro věc evangelické reformy.³⁶ Můžeme zde vidět na příkladu F. M. Bartoše a jeho výkladu z pohledu evangelické historiografie, jež do jisté míry dokumentuje „protikatolické“ nálady, což však již dokumentují Husovy oslavy v Praze z roku 1925, jež vedly k diplomatické roztržce mezi Československem a Svatým stolcem.³⁷

Katolicky orientovaná historiografie, kam můžeme spíše řadit i W. Eberharda, se dívala na utrakvismus z ne zrovna přátelského hlediska a hodnotila jej spíše jako herezi, jak poukázal na evangelickém proudu historiografie, jenž se dostával kvůli svému osobnímu neskrývanému náboženskému do konfliktu s katolickou historiografií. To, co ji odlišuje od konfesní historiografie je však to, jak moc tvrdě kritizuje události spojené s utrakvisty jako je například obnovení dolní konzistoře roku 1478 či kutnohorský náboženský mír z roku 1485. Můžeme říci tedy, že ani jedna strana nemohla souhlasit s druhou v postoji vůči utrakvistu.

Marxistické pojetí dějin interpretovalo utrakvismus jako sociální hnutí, jenž vzniklo v důsledku rozporů ve feudálním ekonomickém systému. Spatřovalo v něm předvoj budoucí buržoazní revoluce nebo „boj“ utlačovaných proti utlačovatelům. Soustředilo na ekonomický a socio-historický výzkum, byť záměrně na úkor historického problému.³⁸ Komunisté se tedy mohli po převratu v únoru 1948 na dědictví utrakvistu zpětně odvolávat a „legitimizovat“ tím svoji vládu. S tím že však nebylo možné získat úplnou kontrolu nad minulostí bez zdiskreditování

---

³⁵ Lysý, M.: *Medzi prijatím*, s. 355.

³⁶ Kutnar, F. - Marek, J.: *Přehledné dějiny*, s.710-712.

³⁷ Viz. Šebek, J.: *Margimmiho aféra*, s. 374–378.

³⁸ Eberhard, W.: *Konfessionsbildung und Stände*, s. 25.

odlišných názorů a bez umlčení historiků jiné názorové orientace. Leccos, a nejen o Mackovi, prozrazuje smutně proslulý seminář *Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*, konaný na Vysoké škole politických a hospodářských věd (VŠPHV), v květnu 1952, kde mladí historikové František Graus, Josef Kočí, Jaroslav Kladiva a Věra Olivová projeví loajalitu Václavu Kopeckému, který se podílel na nedávném pádu Rudolfa Slánského, v souladu se stranickými direktivami se všemožně snažili oslabit kulturní vliv evropského Západu v českých a slovenských dějinách a nehorázným způsobem odsoudili české dějepisectví předchozích sta let. Jejich nenávistná kritika V. V. Tomka, Golovy školy i konfesních badatelů nebyla diktována pouze snahou diskreditovat odkaz stále vlivných nemarxistické historiků, ale také zjevnou snahou obsadit vůdčí pozice v historické vědě.³⁹

T. A. Fudge poukazuje na to, že Jan Hus a utrakvismus byl často ignorován medievalisty, ukraden reformační historiografií, kritizován katolíky, nepochopen teology, překroucen duchovními různého vyznání, zneužit marxisty a komunisty a nacionalisty, diskriminován jeho tlumočníky a držěn jako rukojmí částí české akademické obce. Když to shrneme, tak byl po 600 let úspěšně překrucován a manipulován do všech možných podob a zachycení.⁴⁰

---

³⁹ Čornej, P.: *Historici, historiografie a dějepis*, s. 339–341.

⁴⁰ Fudge, T. A.: *Whose Hus?*, s. 272.

2. Náboženský vývoj v Českých zemích v letech 1462-1485

Roku 1462 se vydalo české poselstvo, jehož členové byl i kancléř Prokop z Rabštejna, atolík Zdeněk Kostka z Postupic podobojí, mistři Václav Vrběnský, děkan u sv. Apolináře v Praze a Václava Koranda z Plzně, do Říma za papežem Piem II., aby mu slíbili poslušenství jménem českého krále Jiřího z Poděbrad, který jím nebyl přijat, protože Čechy nebyly v jednotě s obecnou církví. Dále ho pak požádali o potvrzení platnosti basilejských kompaktát, čemuž papež odmítl vyhovět, tedy došlo k anulování platnosti tohoto klíčového dokumentu pro České země, jenž umožňoval utrakvistům si podržet svoji víru – s odůvodněním, že se jednalo pouze o dočasné řešení náboženské otázky Českého království. To mělo pro Země koruny české nedozírné následky, totiž tímto započal boj mezi katolíky a utrakvisty. Papež naléhal na mistra Jana z Rokycan a Jiřího z Poděbrad, aby uvedli české země do obecné jednoty s církví. Jiří a Rokycana jsou nuceni dělat stále větší ústupky vůči katolické straně. Náboženská situace se stále více vyostřovala, což je patrné i na skutečnosti, že roku 1465 došlo ke vzniku katolické jednoty zelenohorské a o rok později byla vůči Jiřímu vyhlášena papežem klatba.⁴¹

Důležitou utrakvistickou institucí byla pražská alma mater, která byla od února 1462 čistě a jen utrakvistická a v letech 1462-63 a 1470-71 byl právě jejím rektorem utrakvista Václav Koranda mladší z Plzně (1425-1519). Klíčovou osobou této konfese byl mistr Jan z Rokycan a dále pak teolog a diplomat Martin Lupáč. Vývoj pražské univerzity poukazuje na vztah utrakvistů vůči Jednotě bratrské, jejíž studenti zde byli donuceni odvolat své myšlenky jako „heretici“ a veřejně přijmout kalich. Velikým problémem bylo svěcení utrakvistických kněží, jež jsou často nuceni jej získat v zahraničí.⁴²

Jak se náboženská situace v Českých zemích stále více vyostřovala, můžeme vidět na disputaci v únoru roku 1465 o kompaktátách, kde se „místo arcibiskupovi“ Hilariovi postavil sám Rokycana. Lupáč však také zveřejnil svoji obranu známou jako „*Contra sex propositiones doctris bullati Hilarii*“, kterou čelil očekávanému vylíčení disputace z pera Hilariova. Jde hlavně o kalich, proti němuž Lupáč nazývá přijímání pod jedno pouze poloviční svátostí, jde v tom velice často mnohem dál než Rokycana.⁴³

Roku 1466 došlo k vypuknutí česko-uherské války (druhá husitská válka) mezi Jiřím z Poděbrad (1457-1471) a uherským králem Matyášem Korvínem, a zároveň bojem mezi

⁴¹ Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu*, s. 160-183.

⁴² Nodl, Martin: *Husitská univerzita*, s. 83.

⁴³ Bartoš, F. M.: *Martin Lupáč*, s. 132.

utrakvisty a zelenohorskou jednotou. Tyto boje pokračovaly i za Jiřího nástupce Vladislava Jagellonského (1471-1516) až do roku 1478, kdy byl uzavřen „olomoucký mír“. S tím, že v Čechách vládl Jiří a po něm Vladislav a ve vedlejších Zemích koruny české (Morava, Slezsko atd.) vládl Matyáš, tedy České království mělo dva krále.⁴⁴

Situace Českého království byla opravdu velice těžká, což nám prokazuje skutečnost, že proti českým heretikům byla vyhlášena papežským legátem roku 1467 v katolické Vratislavi křížová výprava. Roku 1468 umírá jedna z klíčových osobností utrakvismu – Martin Lupáč. Roku 1471 umírá český král Jiří z Poděbrad a mistr Jan z Rokycan. Tato událost měla pro další vývoj utrakvismu nezměrné následky.⁴⁵

Po smrti Rokycany byl zvolen jako nový správce „dolní konzistoře“ pod obojí Václav Koranda mladší. Na český trůn nastoupil katolík Vladislav II. Jagellonský z rodu Jagellonců pocházejícího původně z Litevského Velkoknížectví, jenž od roku 1386 vládl v Polsku a od roku 1471 vládl v Českém království. Ten si nechal ještě těsně před svým nástupem na trůn potvrdit z Říma kompaktáta. Při svém nástupu na trůn roku 1471 se zavázal, že bude dodržovat kompaktáta. Situace v Českých zemích se stále více a více radikalizovala na obou stranách tábora, což vedlo k svolání „stavů pod obojí“ a tím k obnovení *dolní konzistoře* pod obojí roku 1478, jež položila základy utrakvistické církvi, a k druhé pražské defenestraci roku 1483. Náboženskou situaci v Českém království mezi katolíky a utrakvisty se podařilo stabilizovat až Kutnohorským mírem roku 1485, jenž platil na 31 let a český zemský sněm ho roku 1512 prodloužil až po věčnost. Tento mír zahrnoval, tedy pouze utrakvisty a katolíky, nikoliv již Jednotu bratrskou. Nicméně již od počátku vlády Vladislava II. můžeme vidět, jak se utrakvismus začíná pomalu a jistě štěpit na radikální, umírněné a další směry jako je novoutrakvismus.⁴⁶

---

⁴⁴ Viz. Čornej, P.: *Světla a stíny husitství*, s. 276–296.

⁴⁵ Viz Čechura, J.: *České země*, s. 122-123.

⁴⁶ Viz. Čornej, P.: *Velké dějiny země*, s. 438-459.

3. Anulování basilejských kompaktát roku 1462

F. M. Bartoš v publikaci o M. Lupáčovi píše o tom, že kompaktáta, byla jeho hlavním tématem. V důsledku jejich zrušení Piem II. roku 1462, což bylo jako osobní výzva pro něj. Z tohoto důvodu sepsal traktát *Super responsis Pii pape*. Toto pojednání má dvě části. První je věnována výkladu a vzniku basilejských kompaktát a ve druhé rozebírá papežovy klíčové výroky při zrušení kompaktát na základě zprávy poselstva. Autor soudí, že bylo pro Lupáče „*zadostiučiněním*“, když zemský sněm v srpnu roku 1462 slíbil Jiřímu z Poděbrad věrnost i přes zrušení kompaktát.⁴⁷ V této publikaci se Bartoš věnuje skrze M. Lupáče a jeho díla poměrně obsáhle kompaktátům. Dělá kompletní hloubkovou analýzu spisu *Super responsis Pii pape*. Sám autor zdůrazňuje, že M. Lupáč si vydobyl mezi spisovateli husitské revoluce a doby krále Jiřího vynikajícího místa a že si zaslouží „*čestného jména muže veliké a svaté paměti*“.⁴⁸ I toto nám může něco prozradit o Bartošově náboženském postoji.

F. Šimek hovoří o kompaktátech následujícím způsobem. Chápeme, že „*jinak zcela shodné s učením církevním, připíná Rokycanu především k těm článkům, o něž kališníci tak dlouho zápasili a jež byly vyjádřeny v kompaktátech (zejména přijímání pod obojí a k stavění smrtelných hříchů)*“.⁴⁹ Nikterak se nevyjadřuje ke zrušení kompaktát roku 1462. Tato skutečnost je však dána cílem jeho práce, jež má podat soustavně roztříděný materiál pro představení Rokycanova učení. F. M. Bartoš v recenzi vyzdvihuje autorovu práci s Rokycanovými texty. Dívá se na něj z pohledu teologického spíše než z politického. Kritizuje u něj však, že věcný rejstřík není úplný, ale když zde budeme chtít nalézt například heslo kompaktáta, tak jej nalezneme. Na druhou stranu zde nemůžeme nalézt velevýznamný termín jako čtyři artikuly.⁵⁰

F Hrejsa píše o svolání konzistoře ke slavnému zasedání na středu 31. března 1462 a papež ve velkém shromáždění asi 4000 osob pronesl svoji konečnou odpověď, kde souhlasil s tím, že Jiří z Poděbrad přiznal poslušensví k Římu. „*A on papež (tu prstem ukázal na sebe) jest brána, kudy spravedliví docházejí spasení*“.⁵¹ S tím, že kdo jinudy vchází, je zloděj a lotr. Zdůraznil povinnost krále vrátit se s Čechy k poslušensví, v jakém dříve Čechové stáli, jinak by jeho poslušensví bylo nepřijatelné. Kompaktáta pak byla dána Čechům dočasně a jen těm, kteří

⁴⁷ Bartoš, F. M.: *Martin Lupáč*, s. 122-126.

⁴⁸ Tamtéž, s. 136-137.

⁴⁹ Šimek, F.: *Učení M. Jana*, s. 13.

⁵⁰ Bartoš, F. M.: *Učení M. Jana* (recenze), s. 518-520.

⁵¹ Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu*, s. 162.

přijímají pod jedno. Také mělo povolení trvat jen do usouzení koncilu. A koncil později je zrušil. Papežský prokurátor povstal a prohlásil kompaktáta za neplatná a tím zakázal přijímání pod obojí. Dále pak popisuje, jak příjezd papežským legátem Fantina de Valeho do Českých zemí ještě více komplikuje náboženskou situaci (napětí) po zrušení kompaktát.⁵²

R. Urbánek ke svolání konzistoře 31. března 1462 napsal, že není pochyb, že se četné shromáždění rozcházelo s pocitem uspokojení nad odsouzením „českého kacířství“, ale česká porážka byla zatím jen pomyslná, jak si to ve střízlivé úvaze uvědomoval sám papež, když nemusil před veřejností zaujímat triumfální pózu hlavy křesťanstva.⁵³ Popisuje zde pohled spíše katolické strany na zrušení basilejských kompaktát.

F. Šmahel hovoří o jednostranném zrušení kompaktát papežem jako o političnosti náboženské otázky v souvislosti s „odtažitým postojem“ katolických předáků ke králově obhajobě na srpnovém sněmu 1462. Jiří tuto situaci nepodceňoval a jmenoval utrakvistické hejtmany do královských měst a hradů, čímž posiloval svoji vlastní pozici.⁵⁴

J. Macek se zmiňuje o zrušení kompaktát v souvislosti se zatlačením idejí konciliarismu. Zákaz odvolání se ke koncilu a vznik absolutistické papežské monarchie nesmírně komplikovaly vztahy mezi Čechy a Římem. Aktem anulování kompaktát popřel Pius II. právo koncilu. Ani jeho nástupci Pavel II. a Sixtus IV. však nechtěli nic slyšet o výjimkách České země. J. Macek zasadil zrušení kompaktát do kontextu s papalismem jako myšlenkou, jež dominuje nad ideou konciliarismu, s cílem vytvořit absolutistickou papežskou monarchii.⁵⁵

J. Čechura hovoří o tom, že se Pius II. znovu soustředil na to, aby České země navrátil „pod poslušnost nejvyššího pontifika“. Odvolával se i na korunovační přísahu Jiřího z Poděbrad. Žádal českého krále, aby vyslal poselstvo do Říma, jenž by obnovilo přísahu složenou v Praze. S tím, že požadavky českého poselstva na potvrzení kompaktát a o jmenování Rokycany arcibiskupem odmítl. Již při první audienci prohlásil kompaktáta za „neplatná“, a žádal českého krále, aby se jimi přestal řídit. Dále pak měl použít svůj vliv a moc jako král a vypořádat se s utrakvisty.⁵⁶ Jak můžeme vidět jedná se o nezaujatý popis, jenž zachycuje

---

⁵² Tamtéž, s. 162-163.

⁵³ Urbánek, R.: *Věk poděbradský*, s. 533-534.

⁵⁴ Šmahel, F.: *Husitská revoluce*, s. 92.

⁵⁵ Macek, J.: *Víra a zbožnost*, s. 58-59.

⁵⁶ Čechura, J.: *České země*, s. 104.

klíčový bod českých dějin. Zmiňuje zde důležitou událost, a to je korunovační přísaha Jiřího z Poděbrad.

P. Čornej v *Husitském století* píše r. 1462, že až v tak vyhrocené situaci vstoupilo do Říma české obediční poselstvo, jemuž Jiří svěřil delikátní úkol. Mělo Papeži složit slib poslušnosti a zároveň od něho získat potvrzení kompaktát. Pro toto jednání s Piem II. používá Čornej termín „výměnný obchod“, který však papež nepřijal a dne 31. března 1462 prohlásil na zasedání velké konzistoře kompaktáta za zrušená a slib poslušnosti odmítl přijmout, dokud český panovník nenaplní korunovační přísahu a neuvede České království v jednotu s obecnou církví.⁵⁷

Tento úryvek z Husitského století reprezentuje současný pohled české historiografie. Uvádí velice důležitou skutečnost, že český král Jiří z Poděbrad, sám umírněný kališník, slíbil při korunovaci, že vyřeší náboženskou otázku Českých zemí, tedy vypořádá se s kacíři ve své zemi a uvede ji v jednotu s obecnou církví. Tuto část však nikdy nesplnil. Toto byl totiž jeden z důvodů, proč papež odmítl potvrdit kompaktáta.

P. Čornej v příslušném svazku *Velkých dějin zemí Koruny české* stejně jako v *Husitském století* hovoří o jednání českého poselstva v Římě a dochází ke stejnému závěru, tedy že Pius II. odmítl slib poslušnosti Jiřího z Poděbrad a anuloval basilejská kompaktáta. S odůvodněním, že není pochyb o jejich škodlivosti, protože rozdělují křesťanský svět. Popisuje reakci Jiřího na tuto skutečnost, kdy se svým projevem na srpnovém zemském sněmu 1462 „otevřeně přihlásil ke kalichu jako pevné součásti rodové tradice“ překročil pomyslný „Rubikon“.⁵⁸ Nebylo již cesty tedy cesty zpět. V tomto bodě se shoduje i s F. Hrejsou.

W. Eberhard píše o zrušení kompaktát velice krátce a stručně. Hovoří o české delegaci vyslané do Říma roku 1462 kvůli potvrzení platnosti kompaktát. A Pius II. ze všech lidí odmítl potvrdit kompaktáta. Z tohoto důvodu se následně české katolické stavy začaly „bouřit“ proti svému králi a utrakvistům. V důsledku agitace Říma a expanzivní politiky Matyáše Korvína došlo roku 1465 ke vzniku katolické Zelenohorské jednoty v Českých zemích.⁵⁹ Zde je nutné vzít v potaz, že hlavním cílem této publikace je zachytit náboženský vývoj v Českých zemích v letech 1478-1530, což však neznamená, že by autor opomíjel, co se dělo před rokem 1478.

---

⁵⁷ Čornej, P.: *Království dvojího lidu*, s. 570.

⁵⁸ Čornej, P.: *Velké dějiny zemí*, s. 202-203.

⁵⁹ Eberhard, W.: *Konfessionsbildung und Stände*, s. 46.

T. A. Fudge se však bohužel k otázce zrušení kompaktát nikterak nevyjadřuje jako u jiných dalších klíčových událostí, jak jsem již uvedl v *Úvodu*.

Z. V. David se o zrušení kompaktát roku 1462 zmiňuje pouze okrajově jako o papežově zásahu do formálního vztahu mezi utrakvisty a Římem, jenž vedl k nejistotě na jedno a půl století.⁶⁰ Tato skutečnost je však dána zaměřením monografie, jež představuje utrakvismus a jeho proměny od Jana Husa až do roku 1620.

3.1. Historiografický kontext a pohled historiků na zrušení kompaktát Piem II. roku 1462.

F. Hrejsa se zde zaměřil na náboženský vývoj v Českých zemích od Zikmunda až po smrt Jiřího z Poděbrad. O misi české delegace do Říma roku 1462 a co po ní následovalo, pojednává velice obsáhle a podrobně. Můžeme tedy v jeho díle vidět, že se staví na stranu utrakvistů, což není vůbec překvapivé, ale velice zajímavé, jak moc silně se staví na tuto stranu. V jeho díle můžeme nalézt mnohé protipapežské názory a vyzdvihování Jiřího z Poděbrad, Rokycany a Lupáče na úkor katolické strany. Jedná se tedy o pohled evangelické historiografie na tuto událost čili velice subjektivně zaujatého historika. Nicméně třeba i F. M. Bartoš, jenž patří do evangelického proudu historiografie, již však tak otevřeně nekritizuje katolickou stranu. To můžeme vidět na charakteristice M. Lupáče, když píše o něm následujícím způsobem, tedy soudí, že vyniká jeho „*neobyčejný význam a dosah. V příkré protivě k tomu stojí snaha o poznání zjevu takové velikosti*“.⁶¹ Můžeme vidět, že měl k této osobě velice blízký vztah. Tento Bartošův pohled na zrušení kompaktát je však zároveň i zrcadlem do roku 1939, kdy byla jeho kniha vydána, právě v této době, kdy druhá republika procházela jedním ze svých nejtěžších období od svého vzniku. Mohli bychom říci, že do určité míry dokumentuje nálady této doby. Snad i proto zde mluví velice pochvalně o M. Lupáči, ba jej přímo oslavuje jako svatého muže. Tedy mohli bychom říci, že F. M. Bartoš i F. Hrejsa sdílejí relativně podobné názory. S tím rozdílem jak moc jsou zaujatí, ačkoliv jsou oba představitelé evangelické historiografie.

R. Urbánek a jeho *Věk poděbradský* je klíčovou a jednou z nejobsáhlejších odborných monografií o Jiřím z Poděbrad a jeho době. Hodnotí zrušení kompaktát velice střízlivě, tedy

---

⁶⁰ David, Z. V.: *Nalezení střední cesty*, s. 94.

⁶¹ Bartoš, F. M.: *Martin Lupáč*, s. 117.

popisuje, jak katolická strana byla spokojená s výsledkem jednání českého poselstva v Římě roku 1462. Právě kvůli tomu, že zde nepodal vyčerpávající výklad o ekonomicko-sociálním pozadí vladaření Jiříkova, a tudíž zde chybí i výklad třídního pozadí lidu a společenských sil, jež Jiřího podporovali. J. Macek tedy v doslovu monografie z roku 1960 posuzuje tuto monografii z hlediska marxistického výkladu dějin a dospěl k logickému závěru, že R. Urbánek není marxistou. Ačkoliv sám uznává, že není možné předělat celou koncepci celoživotní díla, aby byla podle marxistického výkladu minulosti.⁶² Neviděl však jejich zrušení jako porážku utrakvismu. To J. Macek se zmiňuje se zrušením kompaktát v souvislosti s papalismem, což je samo o sobě nesmírně zajímavé. Vidí příčinu, proč Pius II. zrušil kompaktáta i v tomto myšlenkovém směru, kromě korunovační přísahy Jiřího z Poděbrad. Můžeme zde tedy spatřit J. Macka jako marxistického historika, u něž však dochází na konci 60. let 20. století k odklonu od tohoto pojetí dějin. Tímto ukazuje, že opravdu není konfesně zatíženým historikem.

Můžeme vidět, že postoj J. Čechury, P. Čorneje a F. Šmahela v souvislosti s anulováním kompaktát se v mnohém podobá, ba-li je přímo identický. Jejich pohled reprezentuje současný pohled české moderní historiografie.

---

⁶² Urbánek, R.: *Věk poděbradský*, s. 771.

4. Smrt Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany roku 1471

R. Urbánek v prvním díle Poděbradského věku charakterizuje Rokycanu, že šel již hned od počátku vědomě „cestou střední“, začes se mu dostalo v naší době výtek kompromisnosti a bezcharakternosti“ a o jeho činnosti říká, že je „více politická než dogmatická“.⁶³

Postoj jednoho z největších znalců utrakvismu F. M. Bartoše nám jasně ukazuje v díle *Z Husových a Žižkových časů*, kde Rokycana byl jedním „z největších a nejčistších zjevů, jaké naše dějiny znají“.⁶⁴ Můžeme tedy zcela jasně vidět jeho subjektivní postoj vůči nejmenovanému pražskému arcibiskupovi.

F. Šimek charakterizoval působení mistra Rokycany následujícím způsobem: Stál v čele utrakvistické církve po Husovi a Jakoubkovi ze Stříbra. Připadl mu úkol uvést v soustavu všechnu dosavadní praxi církve pod obojí. U něho není už celkem tápání v otázkách dogmatických ani mravoučných, jako tomu bylo v některých bodech u Husa i u Jakoubka; v celém jeho rozsáhlém literárním díle najdeme už vyhraněného teologa, který je sám poučen životním osudem svého učitele Jakoubka ze Stříbra, jenž byl donucen časem hodně slevit ze svého radikalismu, hledí vždy a všude doporučovati zlaté středocestí a v těžkých otázkách dogmatických se neostýchá pronésti jasně „non liquet“.⁶⁵

F. Hrejsa hodnotil církev podobojí za vedení mistra Rokycany, že byla celkem jednotného rázu. Směr *konservativní* a *reakční* ustoupil, jako by na čas zanikl. Tak i směr *Táborský* v té době již na veřejnost nepronikal. Nicméně v tichosti se udržovali jak *konservativci*, tak i *radikálové*. Vedení však mělo směr Rokycanův, které se od římské církve až na kalich, Boží zákon a zdůrazňování víry téměř nelišilo. Autor tvrdí, že si však na venkově uchovával četné rozdíly, zvláště *bohoslužebné* a *organizační* a na nich trval. Jejich bohoslužby byly prostší a uplatňovaly a trvaly při nich na jazyku českém. Docházelo k pomíjení četných žehnání, svěcení obrazů bylo poskrovnu, nádhera byla pomíjena, památka Husova a Jeronýmova byla slavena a ráz bohoslužeb byl duchovněji a dbalý písma.⁶⁶

Dále se pak otázce Jiřího z Poděbrad velice podrobně věnuje F. Hrejsa, který ho charakterizoval jako „krále, jehož osobní život byl bez úhony“, jenž nerad prolíval krev. Hodnotí jej jako osobnost, která vyrostla v husitství, žila v něm a uplatnila jej ve „státě“, který

⁶³ Urbánek, R.: *České dějiny díl III.*, s. 781.

⁶⁴ Bartoš, F. M.: *Z Husových a Žižkových*, s. 127.

⁶⁵ Šimek, F.: *Učení M. Jana*, s. 3.

⁶⁶ Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu*, s. 199.

jako jediný v té době se snažil zachovati si svoji „*vnitřní samostatnost*“ na úkor papeže. Dále se pak snažil vytvořit mír mezinárodní cestou „*dohody a smluv mezi státy*“. S cílem vytvořit „*Středoevropský svaz*“, což by vedlo ve svých důsledcích k vymanění těchto států z područí církve. Dále se snažil zachovati svému národu „*dědictví Husovo*“, jenž je uloženo v *pražských artikulích* a čistším náboženstvím křesťanském. Pokoušel se jej uchovati v dohodě s církví ve formě *basilejských kompaktát*. Katolická církev se však postavila „*příkře*“ proti tomu. Z důvodu, že chtěla dosáhnout naprosté poslušnosti a potlačit všelijakého úsilí o samostatnost života. Označuje krále Jiřího slovy „*zjevem jistě podivuhodným*“, jenž odešel, právě když mu začalo svítat na úspěch.⁶⁷

Jiřího z Poděbrad R. Urbánek hodnotí velice obsáhle a podrobně, jak jeho soukromý tak i veřejný život. Charakterizoval ho jako osobnost, jež si uměla získat přízeň i vážnost u mužů, které měl ve svých službách, a to nejen svým charismatem, nýbrž i uznalostí k službám prokázaným jako štedrý pán. Toto hodnocení je však přehnané, když uslyšíme proti němu též výtky o lakotách, a to i ze strany Heimburkovy. Říká, že ho nelze vinit za to, že se zrušením kompaktát v roce 1462 došlo k posílení pozic utrakvistických rádců, na které se král mohl spolehnout. Nicméně neodmítal mít svých službách i katolíky, jenž mu zůstali věrní a umožňovali mu navázat a udržovat vztah s cizinou. Popsal ho následujícím způsobem „*jako byl na jedné straně vítaným a žádoucím pomocníkem spojencům a přátelům, tak byl na straně druhé výstrahou odpůrcům i těm, kdo se k nim klonili*“.⁶⁸

F. Šmahel hodnotí Rokycanovu zbožnost spíše jako příliš oficiální. S odůvodněním, že věřící svazoval do staronových dogmat. Činil z nich tedy „*pasivní přísluhovače*“ schválených kultů. Pronásledoval dědice tábořských „*až za hrob*“. V některých případech je posuzoval za nebezpečnější odpůrce než bojovné katolíky. O tomto jeho doktrinářství vysvětluje jako „*naruby obráceným sektářstvím z pozice síly*“. Dále pak smrt Jiřího z Poděbrad, jenž označuje oprávněně jako „*velkého krále*“, rozebírá v souvislosti s nástupnictvím Vladislava Jagellonského na český trůn v roce 1471.⁶⁹

Život Jana Rokycany v historiografii je nesmírně komplikovaný, tedy to že mistr Rokycana je přímo symbolickou osobností středu v utrakvistické a post-utrakvistické době, bylo zřejmé od chvíle, kdy končila konfesní interpretace českých dějin, a kdy historiografie hledala nové

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 197.

⁶⁸ Urbánek, R. *Věk poděbradský*, s. 47-62.

⁶⁹ Šmahel, F.: *Husitská revoluce*, s. 93 a 110.

pojmové vyjádření historického dění a myšlení. Na toto téma J. Válka píše, že je vždy rozdíl mezi pozicí teologa a morálního filozofa a mezi pozicí politika a historika. Přímo školským příkladem rozdílnosti této pozice ve vztahu k mistru Janu Rokycanovi je tzv. spor o smyslu českých dějin vyvolaný Masarykovou českou otázkou. V tomto klíčovém díle českého myšlení konce 19. století je Rokycana podroben velmi přísné kritice a je prezentován jako negativní hrdina; právě proto, že Masaryk v něm vidí symbolického představitele „zhoubného“ kompromisu utrakvistů s církví. Masaryk pokládá kompaktáta za zradu utrakvistických idejí, ale i českých ideálů, za které bojovala husitská revoluce ve svých slavných počátcích, jejichž symbolem je Žižka. Odklon od těchto ideálů znamenal nejen porážku utrakvismu ale i počátek období úpadku, jenž vyvrcholil bělohorskou katastrofou. Příčinou této bídy je – cesta středu, jejímž protagonistou je Rokycana se svým heslem „*Dejž nám milý Bože vprostřed uhoditi*“.⁷⁰

Macek píše o Rokycanovi takto: „*Pokud žil Rokycan, mohli setrvávat kališníci v představě, že jim stojí v čele arcibiskup, byť i římská církev jeho pravomoc neuznávala. Po Rokycanově smrti (1471) však zanikla i tato iluze a utrakvismus byl nucen pracně shledávat základní stavivo k vybudování a upevnění organizační struktury. Král Vladislav se zavázal, že bude respektovat kompaktáta, a že se postará o obsazení arcibiskupského stolce, avšak všechny jeho pokusy ztroskotaly na odporu papežské kurie*“.⁷¹

P. Čornej v příslušném svazku *Velkých dějin zemí Koruny české* hovoří o Jiřím z Poděbrad i po jeho skonu jako o panovníkovi, jenž „*symbolicky zůstával vládcem dvojího lidu*“, když jeho ostatky spočívaly, jak v hlavním katolickém, tak v ústředním utrakvistickém chrámu. Byl jím až do nástupu rekatolizace, která po Bílé hoře téměř všechny upomínky na husitského krále i Jana Rokycanu odstranila a zničila. Hodnotí smrt Rokycany a Jiřího, Lupáče a dalších klíčových utrakvistů jako generační obměnu. Nevidí v tom tedy konec utrakvismu. Na otázku, zda „*tváří v tvář opakovaným útrapám, zpusťování státu a lidským tragédiím, nebyla jeho cena příliš vysoká*“, odpovídá, že z pohledu lidí šlo o víru, v níž podle křesťanství „*spočívá spása*“.⁷²

Čechura o smrti Rokycany a Jiřího z Poděbrad píše, že „*hloubka společenské změny poté, co zjara 1471 odešli z tohoto světa jak Jiří, tak i husitský arcibiskup, musela být obrovská*“. Nehodnotí jejich smrt jako konec utrakvismu. S odůvodněním, že se ukázaly přece jen hodnoty

---

⁷⁰ Válka, J.: *Mistr Jan Rokycana*, s. 31.

⁷¹ Macek, J.: *Víra a zbožnost*, s. 102.

⁷² Čornej, P.: *Velké dějiny zemí*, s. 271-272.

povýtce nadčasové. Dochází k závěru v kontextu s jeho smrtí, že stačí-li pro utrakvisty za celých šest desetiletí dvě jména (Rokycan a mistr Václav Koranda 1471-1497), tak pro katolíky napočítáme bezmála desítku osob.⁷³

Čechura hodnotí Rokycanu jako nadprůměrného administrátora, jenž napomohl k budování utrakvistické farní soustavy a současně podporoval kult farářské autority. Podle všech indicií vládla mezi utrakvisty zdánlivá jednota, čímž se daleko více blížila římské církvi než radikální reformaci.⁷⁴

O smrti českého krále Jiřího z Poděbrad dne 22. března 1471 píše P. Čornej v *Husitském století* následujícím způsobem: „*V době, kdy na středoevropské šachovnici nastal mocenský pat, Jiří z Poděbrad 22. března 1471 zemřel, pouhý měsíc po smrti Jana z Rokycany. Odchod obou výrazných osobností v sobě skrýval hlubokou symboliku. Z dějinného jeviště postupně mizely generace aktivně spjaté s érou revolučního husitství či dospívající v jejím ovzduší. Na jejich následovnicích pak záleželo, v jaké podobě (a zda vůbec) se husitský odkaz podaří uchovat. Pro budoucnost bylo důležité, že papežství neuspělo ve snaze vykořenit utrakvismus a že Matyáš Korvín neovládl teritorium Koruny české v plném rozsahu.*“⁷⁵

B. Zilynská v *Husitském století* usuzuje, že utrakvistická církev za Rokycanova působení je charakteristická „*institucionalizací*“ a „*zaujetím pevné pozice ve státě i společnosti*“. Dále pak, že jeho působení mělo spíše charakter správy církve administrátorem. A ačkoliv neměl kněžské svěcení, tak dosáhl jejího sjednocení.⁷⁶

W. Eberhard píše o smrti Rokycany a Jiřího z Poděbrad v souvislosti s historikem Václavem Vladivojem Tomkem (1818-1905) a Antonínem Gindelym (1829-1892), kteří hovořili o jejich smrti jako o rozpadu utrakvismu, což Eberhard rezolutně odmítá s odůvodněním, že se jedná o ukončení první fáze utrakvismu. Hned po jejich smrti roku 1471 a olomouckém míru 1479 se utrakvismus vyznačuje novou dynamikou.⁷⁷ Dělá zde to, co je jednou z náplní práce každého historika, a to je boření mýtů. K tomuto závěru dochází však i současná česká moderní historiografie.

---

⁷³ Čechura, J.: *České země*, s. 123, 237-238.

⁷⁴ Tamtéž, s. 238.

⁷⁵ Čornej, P.: *Království dvojího lidu*, s. 576.

⁷⁶ Zilynská, B.: *Kališnická církev*, s. 589.

⁷⁷ Eberhard, W.: *Konfessionsbildung und Stände*, s. 19 a 30.

T. A. Fudge uvádí, že ke konci roku 1466 kolovala po Krakově píseň proti bývalému katolickému biskupovi ve Vratislavi Joštovi z Rožmberka, který podporoval „krále heretiků“ Jiřího z Poděbrad, jež říkala: „*Jeden vlk nekousne jiného, Češi jsou ničemové. Křesťanští Češi nebyli pouze křesťané, ale také heretici. Biskup Jošt ten starý vlk naučil ostatní vlky, jak jíst husy*“.⁷⁸ Tato proti utrakvisticky naladěná píseň poukazuje na jeden z klíčových neblahých důsledků utrakvismu a to je, že se české království v důsledku husitských válek ocitlo v izolaci od zbytku Evropy.

T. A. Fudge píše o *kanonii Panny Marie ve Vratislavi*, kde byla místním opatem roku 1471 po smrti Jiřího z Poděbrad vystavěna nová kaple. Právě zde byla vyhotovena a umístěna nástěnná malba, jež zachycovala Poslední soud. A mezi vykázanými z Nebeského království a mezi odsouzenými pro peklo byl právě Jiří z Poděbrad.⁷⁹ Jedná se klasickou ukázkou protiutrakvistické vizuální propagandy. Tímto se nám snaží ukázat, jaké nálady vůči utrakvismu panovaly v zahraničí, čímž poukazuje na mezinárodní situaci. To je velice záslužné a důležité, ale na druhou stranu se nevyjadřuje či záměrně opomíjí klíčové události, jako je zrušení kompaktát roku 1462 a mnohé další.

Z. V. David mluví o Jiřím z Poděbrad jako o „ochránci vyspělé utrakvistické církve“, jež pomohl vzpamatovat se z otřesu zrušení kompaktát Piem II. roku 1462.⁸⁰ Nezaobírá se jím ani Rokycanou nikterak podrobně, protože to však není cílem této odborné monografie (viz *Úvod*).

4.1. Historiografický rozbor činnosti Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany v kontextu jejich smrti roku 1471

Velice zajímavé je Hrejsovo hodnocení Jiřího z Poděbrad jako krále, jehož „*osobní život byl úhony*“ a snažil se lidu zachovat „*dědictví Husovo*“. Nejvíce je vidět F. Hrejsův osobní protikatolický postoj na tom, jak českého krále Jiřího charakterizoval, tedy „*zjevem jistě podivným*“. Nicméně i P. Čornej o něm hovoří po jeho smrti jako o „*symbolickém králi dvojího lidu*“ či F. Šmahel jako „*Velikého krále*“ nebo Z. V. David jako o „*ochránci vyspělé utrakvistické církve*“. Je zajímavé, jak velice silně a s vášní se zastává Jiřího z Poděbrad, což však činí z důvodu cíle této jeho práce. Jak tedy můžeme vidět, všichni autoři ho až na W.

---

⁷⁸ Fudge, T. A.: *The Magnificent Ride*, s. 209.

⁷⁹ Tamtéž, s. 235.

⁸⁰ David, Z. V.: *Nalezení střední cesty*, s. 94.

Eberharda a T. A. Fudge hodnotí veskrze pozitivně. S tím, že T. A. Fudge hovoří o anti-utrakvistické vizuální propagandě v souvislosti s Jiřího smrtí, čímž čtenáři ukazuje, jak bylo v katolickém Krakově na jeho smrt nahlíženo a jak byla tehdejšími katolickými církevními představiteli interpretována. Vyzdvihl bych však tezi P. Čorneje, že Jiří z Poděbrad zůstal „symbolickým králem dvojího lidu“ až do bitvy na Bílé hoře roku 1620, jež nesmírně silně ovlivnila a zkomplikovala mimo jiné i náboženský vývoj v Českých zemích a započala rekatolizaci Českého království.

T. A. Fudge se na otázku české reformace dívá spíše z globální perspektivy a poukazuje na ni v širším záběru, což publikaci činí velice atraktivní k přečtení. To by však měla naplnit každá odborná historická práce. Ne vždy však tomu, tak je. Vytváří nám však velice zajímavou krakovskou a vřatislavskou reflexi Jiřího z Poděbrad v letech 1466-1471 skrze písně a katolickou vizuální propagandu. Totiž hovoří nám o písni v Krakově z roku 1466, kdy byla vydána papežská exkomunikační bula vůči Jiřímu a jeho soukmenovcům v herezi, jež hovoří o Čechách jako o Zemi kacírů, kteří drží pospolu jako vlci. Dále pak velice tvrdě kritizuje bývalého katolického biskupa Jošta. Jak tedy můžeme vidět, ukazuje nám, jakou pověst měli utrakvisté u katolíků v Českých zemích, ale i v zahraničí. Právě tuto část publikace vyzdvihuje Z. V. David v recenzi, jež hodnotí jako nejvíce inovativní a nejhodnotnější část jeho díla.⁸¹ Nicméně třeba i u F. Šmahela ve čtvrtém díle *Husitské revoluce* můžeme vidět, že zde provádí revizi dosavadních výzkumů o mezinárodní odezvě husitství.⁸² České bádání, ať již národně nebo marxisticky orientované, podvědomě zvýrazňovalo echo utrakvistického programu v blízké i vzdálenější cizině, ač pouhé nahlédnutí do příslušných pramenů ukazuje opak. Autor tento setrvalý mýtus podkopával, a navíc přinesl důkazy, že u mnoha zahraničních událostí, spojovaných s šířením utrakvismu, byla tato souvislost buď slabá nebo vůbec žádná. Na převážně negativní obraz, který si o utrakvistech vytvořili obyvatelé evropských států, upozornili v poslední době zahraniční specialisté.⁸³

Nesmírně komplikovaný je však postoj historiografie vůči Rokycanovi. Můžeme vidět, že F. Hrejsa hodnotí působení arcibiskupa Rokycany v čele utrakvistické církve velice pozitivně jako osobnost, jež položila základy utrakvistické církve a potlačila konservativní, reakční i tábořský směr, tedy dal jí „celkem jednotný ráz“. Dále pak F. M. Bartoš Rokycanu hodnotí jako jednoho z „největších a nejčistších zjevů v našich dějinách“. Jak můžeme vidět u obou

---

⁸¹ David, Z. V.: *The Magnificent Ride* (recenze), s. 149.

⁸² Šmahel, F.: *Husitská revoluce. 4., Epilog bouřlivého věku*. Praha 1996.

⁸³ Čornej, P.: *Husitská revoluce* (Recenze), s. 359-360.

autorů, jenž ho hodnotí přílišně pozitivně jako by to nebylo snad ani skutečné. To však souvisí s postojí obou osobností, jež patřili do evangelického proudu historiografie. Oba historikové oslavují, ba i glorifikují Rokycanu a představují ho, jako by snad ani nebyl člověk, dochází tedy k jeho velice silné idealizaci. Nicméně je to přesně, jak jsem uvedl v historiografickém rozboru, tímto se snaží vytvořit kult Husa a utrakvismu.

Josef Válka se Rokycany zastává a obhajuje jeho tzv. „*střední cestu*“. Poukazuje na to, jak důležitá je schopnost kompromisu. Dále hovoří o tom, jak byl T. G. Masarykem kritizován pro volbu této cesty. Nicméně podle Masaryka byly už kompaktáta odklonem od utrakvismu, jenž vedl k jeho úpadku a následné porážce na Bílé hoře. Proti tomuto se postavil historik Josef Pekař a hájil Gollovu školu. Můžeme tedy říci, že Šimkův postoj se F. M. Bartošovi i F. Hrejsovi v mnohém podobá, jelikož jej hodnotí spíše z teologického než politického hlediska. Nicméně však i sám F. Šimek o něm soudí, že nebyl-li „*význačným teologem, byl jistě rozeným politikem*“.⁸⁴

Když se pak podíváme na to, jak se na Rokycanu dívá R. Urbánek, jenž jeho činnost hodnotí spíše jako „*politickou než náboženskou*“. V tomto tvrzení se však ani tak moc neplete, když vezmeme v potaz, že i v této době je často velice obtížné, ba někdy i nemožné od sebe politiku a náboženství oddělit. Dále pak náboženství, tedy respektive konfese hrála v životě tehdejších lidí mnohem větší roli než v současné době. Mohli bychom bez nadsázky říci, že její úloha byla dominantní. Nicméně však i Šmahel říká, že jeho zbožnost byla spíše oficiálního rázu a jako v katolické církvi z nich činila spíše „*pasivní posluchače*“.

J. Macek Rokycanovu smrt hodnotí jako probuzení z iluzí o soužití s katolickou církví, i když nikdy nebyl Římem schválen ani uznáván jako pražský arcibiskup. Stejně jak P. Čornej tak i Čechura to hodnotí jako generační obměnu, jež přináší novou dynamiku do utrakvismu.

Avšak i P. Čornej vyzvedává Rokycanu jako nesmírně schopného administrátora. Přitom zdůrazňuje důležitou skutečnost, že se papežství nepodařilo vyvrátit utrakvismus, což bylo pro jeho další vývoj velice důležité. I J. Čechura soudí, že smrt Rokycany, ale i Jiřího v sobě skrývala velice hlubokou symboliku, a zároveň i generační obměnu.

---

⁸⁴ Šimek, F.: *Učení M. Jana*, s. 279.

Z. V. David se o Rokycanovi nikterak obsáhle nezmiňuje, což není velkým překvapením, když zvážíme kontext jeho díla. Dále pak W. Eberhard hovoří o jeho smrti v souvislosti s novou dynamikou utrakvismu, „jež se vyznačovala vzestupem bratrství“. Srovnává jej s luteránstvím.

5. Obnovení dolní konzistoře roku 1478

F. M. Bartošek ani F. Šimek se k události obnovení *dolní konzistoře* nikterak nevyjadřují (viz *Úvod*).

F. Hrejsa událost obnovení dolní konzistoře roku 1478 zasazuje do kontextu s bouřením se českého lidu proti uherskému hejtmanovi Štěpánu Zápolskému, jenž ho chtěl nechat pobít. Díky zásahu knížete Hynka však k tomuto nedošlo. Pro svá „bouřlivá kázání“ byl „kněz M. Martin“ již dříve na příkaz krále vyhnán z Kutné Hory. V Praze došlo na králův rozkaz k zatčení několika pražských kněží. S odůvodněním, že prý „dráždili“ lid. S tím, že kněz Martin to sledoval s nevolí. Straně pod obojí se však podařilo získat Vladislavův souhlas se sněmem veškeré strany podobojí, jenž se konal desátého srpna 1478 v Praze. Zde se sešlo opravdu velké množství stavů i kněží, že „žádná síň v Karolinu nestačila“. Hovořili zde o tom, jaké náboženské poměry v Českých zemích by měly být dle Basilejského koncilu, a jaké jsou ve skutečnosti. Dále pak o svěcení kněží a o potřebě znovuobsazení postu pražského arcibiskupského stolce, jenž stále zel prázdnotou. Především však zde došlo ve Veliké Koleji k obnově konzistoře, jež byla „starobylým způsobem nařízena a obnovena a práva i statuta Konráda arcibiskupa pražského jí přednesena“. Došlo dále ke zvolení „12 členů konzistoře, čtyři světští a osm kněžích“, aby řídili všechny kněží pod obojí v zemi.⁸⁵ Stejně jako v předchozích úryvcích od F. Hrejsy můžeme vidět, že se touto událostí zabíral opravdu velice podrobně.

R. Urbánek se k této události nikterak nevyjadřuje, což jsem však již odůvodnil v úvodu, při rozboru vybraných odborných monografií a jejich autorů.

F. Šmahel událost obnovení *dolní konzistoře* roku 1478 zasazuje do kontextu s „*olomouckým mírem*“ mezi Matyášem a Vladislavem II., v jehož důsledku hrozila rekatolizace celé země. Totiž ke konci 70. let došlo k výraznému posílení vlivu stavu pod obojí na duchovní správu země. Nicméně nesmíme opomenout skutečnost, že od zrušení kompaktát roku 1462 byla konzistoř ve stavu provizoria, z něhož se až do roku 1478 stal trvalý systém, tedy došlo k výraznému oslabení vlivu dolní konzistoře. O její obnově píše následujícím způsobem: „*Na zemském sněmu v srpnu 1478 došlo k obnově konzistoře podle tradičních zvyklostí a dále ještě k volbě tří stavovských zástupců, pověřených svolat jednotlivé jednotlivce či stavy. Záhy na to byli v jednotlivých krajích dosazeni děkani, kteří měli svolat synody podřízeného duchovenstva*

---

⁸⁵ Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu*, s. 10-12.

k upevnění kázně a ke zvýšení ostráživosti vůči katolíkům i bludařům pronásledované jednoty bratrské. Nicméně Morava byla na 12 let svěřena do péče Matyášovi, což zde velice výrazně oslabilo pozice utrakvismu“.⁸⁶

J. Macek událost obnovy konzistoře roku 1478 hodnotí jako „*upevnění samostatných organizačních struktur utrakvistické církve*“. Píše o ní velice obsáhle a podrobně. Říká, že se jednalo o shromáždění utrakvistických pánů, rytířů, měšťanů i kněží v Praze na Karlově koleji. S tím, že všechny místnosti byly naplněny posluchači. Účastníci synody seděli i na schodech, ba i na dvoře a radili se o tom, jak zabezpečit před útoky horlivých katolíků privilegium kalicha a kompaktát. Dále pak rozebírali nedostatek kněžstva a problémy s jejich svěcením. Nicméně radikální utrakvisté však neměli iluze o skutečných úmyslech Říma a žádali na „*svatováclavském sněmu*“ roku 1480, aby byla kompaktáta doplněna požadavkem zavedení češtiny do mešních obřadů a ustanovením, že svátost oltářní má být dítkám podávána už i při křtu.⁸⁷ Můžeme zde tedy vidět návaznost na to, co W. Eberhard napsal, tedy že dochází k dalšímu vývoji utrakvismu, jenž s sebou přináší novou dynamiku.

J. Čechura soudí o události obnovení *dolní konzistoře* roku 1478, že navrátila stabilitu utrakvistické církvi po smrti Rokycany (1471) a posílila její vliv. V jejím čele jako administrátor zůstal nadále Václav Koranda mladší. Především však dala této církvi pevné organizační základy, na které mohla dále navazovat a vyvíjet se. Hlavní náplní konzistoře byla duchovní správa všech kněží pod obojí v celé zemi. Reálně postupovalo budování této struktury velice pozvolna. To nám ukazuje už jenom skutečnost, že v Kutné Hoře byl ustanoven první děkan až roku 1490. Jednalo se o Svatomíra Zrůbka z Újezda.⁸⁸

P. Čornej v *Husitském století* zařazuje událost obnovení *dolní konzistoře* roku 1478 v souvislosti s přenesením katolického administrativního ústředí z Plzně do Prahy. Z tohoto důvodu stav pod obojí ještě před sjednáním olomouckého míru uzavřel desátého srpna 1478 na sjezdu na Karlově koleji dohodu o obraně své konfese. Utrakvistický sjezd dále přistoupil i k ustavení vrcholného správního orgánu utrakvistické církve, konzistoře pod obojí.⁸⁹

Stejný autor v jiném díle posuzuje obnovení *dolní konzistoře* jako „*významný krok*“. Hovoří o tom, že jednáním předcházela odpor radikálních utrakvistů k možné mírové dohodě s katolíky.

---

⁸⁶ Šmahel, F.: *Husitská revoluce*, s. 101.

⁸⁷ Macek, J.: *Víra a zbožnost*, s. 45-46.

⁸⁸ Čechura, J.: *České země*, s. 342-343.

⁸⁹ Čornej, P.: *Království dvojího lidu*, s. 582-583.

Dále pak jim vadila Vladislavova náklonost vůči umírněným utrakvistům. Nové vedení však již v září 1478 jmenovalo v jednotlivých krajích své děkany. Totiž dne 10. srpna 1478 na Karlových kolejích došlo ke svatovavříneckému sjezdu (utrakvistické fórum), kde se shromáždily utrakvistické stavy, tedy i kněžích pod obojí. Hovořili zde o kompaktátách, obraně své konfese před radikálními katolíky a problému svěcení kněží pod obojí.⁹⁰ Tedy je to přesně tak, jak F. Hrejsa charakterizoval Rokycanovo působení v čele utrakvistické církve, o němž napsal, že potlačil směr *konservativní, reakční a radikální*.

W. Eberhard říká, že v Čechách jednak panovala nespokojenost radikálních utrakvistů s královým přívětivým postojem vůči umírněným utrakvistům a katolíkům a zároveň stále trvaly mezi lidem protiuherské nálady, jež velice dobře dokumentuje kazatelská činnost řady kněží pod obojí. To vše vedlo k tomu, že se 10. srpna 1478 v Karolínu sešel stav pod obojí. Přitom Vladislav však nemohl tento požadavek na sjezd stavu utrakvistického odmítnout. Tento sjezd Eberhard označuje za „*první konfesní akci utrakvistů*“, která posloužila jako vzor pro mnohé další akce až do „náboženského“ míru v Kutné Hoře roku 1485. Diskutovalo se zde o kompaktátech, a jaká by měla být podle nich situace, a srovnávali ji se současnou situací v zemi. Stavy pod obojí se spojily proti každému, kdo by je chtěl vyhnat z „*pravdy Boží*“. Nálady, jež zde panovaly, byly opravdu velice napjaté. Sjezd vidí jako klíčový milník ve vývoji utrakvismu, protože zde „*byla odhalena jasná a definitivní ústava utrakvistické církve*“.⁹¹

Musím konstatovat, že T. A. Fudge se k otázce obnovení *dolní konzistoře* roku 1478 nikterak nevyjadřuje (viz *Úvod*).

Z. V. David píše o obnově *dolní konzistoře*, již sám označuje jako „*utrakvistická konzistoř*“, v souvislosti s tím, že nástupce Jiřího z Poděbrad Vladislav II. se zavázal při korunovaci, že bude dodržovat kompaktáta, čímž zmírnil obavy utrakvistů před vzrůstem vlivu moci katolíků v Českých zemích. V srpnu 1478 český sněm obnovil konzistoř obvyklým způsobem, a navíc zvolil zástupce tří stavů, aby pečovali o zájmy církve pod obojí. S tím, že došlo k přemístění sídla „*utrakvistické konzistoře*“, jež bylo většinou při Betlémské kapli. Totiž za Rokycany byla střídavě na faře kostela Panny Marie před Týnem nebo na radnici Starého města.⁹² Můžeme zde vidět, že autor obhájí tímto výrokem svoji tezi o střední cestě, což T. A. Fudge posuzuje v recenzi této knihy jako herkulovský úkol.⁹³ Za tuto byl Rokycana v minulosti Masarykem

---

⁹⁰ Čornej, P.: *Velké dějiny země*, s. 438-439.

⁹¹ Eberhard, W.: *Konfessionsbildung und Stände*, s. 48-50.

⁹² David, Z. V.: *Nalezení střední cesty*, s. 97.

⁹³ Fudge, T. A.: *Finding the Middle Way* (recenze), s. 784.

tak velice silně kritizován. Přemístění sídla konzistoře k Betlémské kapli však v sobě jistě skrývá určitou symboliku. Totiž právě zde v této kapli kázal mistr Jan Hus.

5.1. Historiografický rozbor obnovení *dolní konzistoře* roku 1478

F. Hrejsa vidí příčiny proč došlo k obnovení konzistoře v nespokojenosti lidí s uherským hejtmanem Zápolským a v bouřlivých kázáních kněží v Praze, již jsou za „dráždění“ lidu na králův příkaz zatčeni. Oproti jeho hodnocení Jiřího z Poděbrad a Rokycany se nejedná o nikterak silně zaujatý postoj. Nicméně opomíjí některé skutečnosti, jak uvádí P. Čornej, a to je, že se administrativní katolické centrum přesunulo z Plzně do Prahy. Jinak se však jeho popis jednání v Karolínu dne 10. srpna 1478 relativně shoduje s W. Eberhardem, tedy že nálady na utrakvistickém sjezdu byly opravdu nesmírně napjaté.

Mnohem zajímavější je však postoj historika F. Šmahela, který tuto událost zasazuje do kontextu s uzavřením olomouckého míru v roce 1478, kdy upozorňuje na skutečnost, že v důsledku jeho uzavření ztratili utrakvisté své pozice na Moravě. Totiž vedlejší země koruny české připadly uherskému králi Matyáši Korvínovi až do jeho smrti roku 1490. Právě za této situace hrozila potenciální rekatolizace země. Avšak v důsledku zrušení kompaktát roku 1462 došlo k oslabení vlivu konzistoře, jež fungovala ve stavu provizorním, a roku 1478 se z ní stal stálý systém. V tomto hodnocení, že došlo ke stabilizaci utrakvistické církve, a zároveň položení základů, na kterých mohla stavět a dále se vyvíjet, souhlasí, jak P. Čornej, J. Čechura, tak i J. Macek. S tím malým rozdílem, že on to posuzuje jako „*upevnění samostatných organizačních struktur utrakvistické církve*“. Zatímco J. Čechura tvrdí, že „*navrátila stabilitu utrakvistické církvi a posílila její vliv*“, P. Čornej mluví o ní jako o „*významném kroku*“ v příslušném svazku *Velkých dějin zemí Koruny české*; a v *Husitské stoletím* jako o „*ustavení vrcholného správního orgánu utrakvistické církve, konzistoře pod obojí*“.⁹⁴ Nicméně i přes tyto jejich malé rozdíly v jednotlivých interpretacích, se stále jedná „relativně“ podrobný náhled na událost obnovení konzistoře. Všechna tato hodnocení se však shodují v tom, o čem se zde jednalo, tedy jaké náboženské poměry v Českých zemích by měly být dle Basilejského koncilu, a jaké jsou ve skutečnosti. Dále pak o problému svěcení kněží pod obojí a znovuobsazení pozice pražského arcibiskupa.

---

⁹⁴ Čornej, P.: *Království dvojího lidu*, s. 583.

Z pohledu zahraničních autorů se jednalo u W. Eberharda o „*první konfesní akci utrakvistů*“. Přirovnává ji k událostem, kterým posloužila jako vzor. Například se tedy jedná o druhou pražskou defenestraci roku 1483. Obnovení konzistoře přirovnává k „*odhalení jasně a definitivní ústavy utrakvistické církve*“. Všimněme si, že je zde použito slovo definitivní, tedy že se jednalo o ustálenou podobu církve pod obojí v rámci její organizační sktruktury. Nicméně, co ho však odlišuje od jiných historiků, to je jeho popis nálad panujících na utrakvistickém shromáždění, jež hodnotí ze všech vybraných historiků nejkritičtěji a vypjatě, což je samo o sobě velmi zvláštní a nesmírně zajímavé. Jak jsem o něm v *Úvodu* napsal, vystudoval katolickou teologii. Možná právě z tohoto důvodu u něj můžeme vidět mírně zaujatý postoj vůči této události, což však není překvapivé, protože patří do katolické historiografie. Tím nám stejně jako F. Hrejsa dává najevo svůj osobní názor vůči této události. V recenzi od Petra Čorneje je Eberhardův výklad označován jako průrazný, tedy přinesl nové poznatky do české historiografie o utrakvismu v druhé polovině 15. století, z nichž pak některé česká historiografie následně přejala (*viz kapitola 6.1.*).⁹⁵

Dále pak Z. V. David událost obnovení konzistoře popisuje velice stručně, a to v souvislosti s korunovaci českého krále, který se zavázal, že bude dodržovat a ctít kompaktáta. Velice zajímavé však je, jak označuje konzistoř pod obojí, tedy jako utrakvistickou konzistoř. Pokračuje tedy v obhajobě střední cesty, tak jak je v celé jeho knize patrné.

---

⁹⁵ Čornej, P.: *Víra a zbožnost (recenze)*, s. 60

6. Kutnohorský „náboženský“ mír 1485

F. M. Bartošek a F. Šimek se k události kutnohorského „náboženského“ míru nikterak nevyjadřují (viz *Úvod*)

F. Hrejsa píše, že Kutnohorskému míru předcházela smlouva o smíření mezi katolíky a utrakvisty z 24. září 1484, tedy přesně na rok po „*bouři pražské*“ Den na to se stavové pod obojí, zemané a města znova zavázali hájiti své náboženství ve smyslu kompaktát a slušně opatřiti biskupa Augustina, jenž se jim zapíše, že s nimi bude až do smrti. Dále pak hodlali hájit Prahu a města královská, aby jim zůstal třetí hlas ve sněmu. Ke konci roku 1484 se konal v Praze sněm, kde strana pod jedno a pod obojí uzavřeli konečnou smlouvu na 32 let. Z pohledu utrakvistů však šlo o to, aby byla zachována a dodržována kompaktáta a aby český král mohl vypravit poselstvo k papeži kvůli jejich potvrzení. Nicméně i přes tento náboženský mír stále trvalo určité náboženské napětí mezi oběma konfesemi. Následně byla náboženská smlouva na sněmu v Kutné Hoře roku 1485 definitivně upravena. Umožňovala ještě vyšší úroveň náboženské snášenlivosti. Dovolovala tedy lidem dle své vůle si zvolit přijímání pod jedno nebo pod obojí. Dále pak slibovala, že: „*Každý z nás poddané naše v pokoji při jejich obyčejí přijímání buď pod jedno neb pod obojí způsobou zachovati máme*“. V důsledku úprav dohody byla její platnost změněna na 31 let. Posuzuje ujednání náboženského míru jako „*ojedinělý zjev, první uzákonění klidného soužití katolíků a nekatolíků v Evropě. Vidí v něm předchůdce Rudolfova majestátu z roku 1609*“.⁹⁶

J. Macek posuzuje kutnohorský „náboženský“ mír z roku 1485 mezi katolíky a utrakvisty, jenž uzavírá první epochu reformace, jako „*bránu otevírající se do budoucnosti*“. Nemá na mysli však jen Čechy, ale i celou Evropu. Posloužila totiž dále jako příklad a vzor pro okolní země. Zdůrazňuje a vyzdvihává klíčovou skutečnost a to je, že byla přímo vtělena do zemského zákona bez vůle či zásahu papežské kurie. Upozorňuje na to, že předběhla o 100 let Francii, jež až ediktem nantským uzákonila ideu náboženského míru. Poukazuje na W. Eberharda, jenž podhalil skutečnost, že kutnohorským mírem v roce 1485 dosáhly Čechy vyšší úrovně náboženské svobody než německé země v roce 1555 Augsburským mírem, protože kutnohorský mír nebyl založen na feudální představě „*cuius regio eius religio*“, nýbrž dopřával i poddaným možnost rozhodnout si svoji víru bez ohledu na to, byla-li vrchnost pod jedno či

---

⁹⁶ Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství v Československu*, s. 53-56.

pod obojí. Nicméně i přesto se stále jedná o toleranci spíše vynucenou. Nicméně ani tento mír se nezbavil stereotypu kacířství. Tato událost nebyla posledním bodem v úsilí o toleranci. Naopak dále podněcoval k novým a dalším zápasům o „*stále dokonalejší snášenlivost a větší míru náboženských svobod*“. Kutnohorský „náboženský“ mír se však týkal pouze Čech. Nicméně i poměry na-Moravě si vynutily soužití stran pod jedno i pod obojí. Princip „*cuius regio eius religio*“ stejně jako v Čechách pomalu ustupoval do pozadí. J. Macek soudí, že mu vždy bude patřit čestné místo v českých dějinách. Musíme však ocenit i jeho evropský význam a naléhavost poselství středověku k novověku, neboť tolerance je nadále jednou ze základních podmínek hodnotného života jednotlivce i společnosti. Nicméně zemské zákony mohou pouze nabádat, proklamovat a hrozit všem, kteří přestoupí zákon.⁹⁷ J. Macek zde zdůrazňuje, jak velký význam má náboženská tolerance pro život každého jednotlivce, ale i pro společnost samou v nadčasovém poselství. P. Čornej v recenzi této knihy zdůrazňuje skutečnost, jak autor knihy zužitkoval faktograficky bohaté práce Z. Wintera, Č. Zibrta a R. Urbánka nebo jak se velice dobře vyrovnal s průraznými výklady W. Eberharda.⁹⁸

R. Urbánek se k události kutnohorského náboženského míru roku 1485 nikterak nevyjadřuje (viz *Úvod*).

F. Šmahel zasazuje kutnohorský náboženský mír z roku 1485, jenž zahrnoval pouze Čechy, do kontextu se vznikem Jednoty bratrské, jež ještě více vyostřila problém „*náboženské tolerance*“, a s narůstajícím vlivem katolických pánů, díky čemuž začaly Vladislavovi narůstat „křídla“ a snažil se získat uznání od papežského stolce. Právě o již zmíněné rekatolizaci hovořil v souvislosti s obnovením *dolní konzistoře* v roce 1478. Nicméně utrakvistické povstání v září roku 1483 mu udělalo škrt v rozpočtu. O této události hovoří jako o jednom z „*nejmohutnějších v celém utrakvistickém věku*“. Ukázalo králi, že naděje na rekatolizaci země jsou marné. „*Pražská revolta*“ probudila jednotného utrakvistického ducha stavů pod obojí, jež dokázaly přimět katolickou většinu panstva revidovat náboženský program a uznat dvojvěří. Obava ze vzrůstu politického a hospodářského vlivu vítězných utrakvistických měst znepokojila však i nižší a vyšší šlechtu pod obojí. V následujícím půlroku se „*stavovská jednota pod korouhví kalicha*“ stále zmenšovala, a nakonec zcela rozpadla. Tyto události předcházely kutnohorskému náboženskému míru 1485. Hodnotí jej jako „*ukončení třídního a stavovského vývoje husitské epochy*“. Posuzuje jej však jako toleranci z „*nutnosti*“ - k „*toleranci*“

---

⁹⁷ Macek, J.: *Víra a zbožnost*, s. 396-399.

⁹⁸ Čornej, P.: *Víra a zbožnost* (recenze), s. 60.

z *principu*“ mezi oběma konfesemi však bylo ještě velmi daleko. Dále pak dochází k závěru, že k náboženskému míru vedly především mocenské zájmy, jak katolické, tak i utrakvistické šlechty, jež sama utrpěla značné ztráty v důsledku tohoto náboženského konfliktu.⁹⁹ Jak jsem již řekl v souvislosti s obnovením *dolní konzistoře* roku 1478, kde velice správně P. Čornej a W. Eberhard poukázali na štěpení utrakvismu, které započalo již na počátku vlády Vladislava II., jak nám to zde F. Šmahel názorně ukazuje.

P. Čornej v příslušném svazku *Velkých dějin zemí Koruny české* hovoří o *Kutnohorském „náboženském“ míru* v souvislosti s pražským převratem a s principem nadkonfesního křesťanství, jenž se výrazně uplatňuje v kruzích vysoké šlechty, který však nebyl zdaleka pravidlem celé společnosti. Již roku 1484 vznikaly podklady s klíčovými podmínkami pro uzavření náboženského míru s „*očekávanou dobou platnosti na 32 let*“. Závěrečná fáze vyladování dokumentu proběhla na zemském sněmu v Kutné hoře v březnu roku 1485. Výsledek tohoto jednání oprávněně označuje za „*historický*“. S tím, že nejdůležitější bod dohody známé jako *Kutnohorský náboženský mír*, je zásada, že každý člen stavovské obce i všichni poddaní mají svobodu vyznání „*bud pod jedním, nebo pod obojí způsobí*“ a nikdo je nebude ke změně konfese nutit. Došlo ke změně doby platnosti míru na 31 let s tím, že to bylo složité kvůli jednáním s papežem. Po jejich úspěšném zakončení se počítalo s prodloužením až po věčnost. Na první pohled tento mír nepřinesl nic nového, přesto je jeho význam „*epochální*“. Totiž katolíci si uvědomí, že postrádají sílu zvrátit poměr, a utrakvisté – vedeni snahou udržet se v nepříznivé mezinárodní situaci – své postavení. Obě strany si totiž uvědomily nesmyslnost dalších konfesních střetů a dohodly se na *statutu quo*. Jeho některé principy předznamenávají *českou konfesi* z roku 1575. Autor kutnohorský mír, stejně jako J. Macek, srovnává s principy augsburského míru z roku 1555, jež byly založeny na principu „*cuius regio eius religio*“, jelikož poddaní totiž nebyli nuceni vyznávat víru své vrchnosti.¹⁰⁰

J. Čechura zasazuje kutnohorský náboženský mír z roku 1485 do kontextu s velice komplikovaným vztahem mezi katolíky a utrakvisty a dále se situací okolo Jednoty bratrské, které se tento mír netýkal. Zdůrazňuje skutečnost, že český král Vladislav II. je katolíkem, jenž na klíčové posty dosadil osoby stejné víry. Tuto politiku prováděl i ve městech, která byla pro něj klíčová, tedy v Kutné Hoře a Praze, což vedlo k eskalaci napětí mezi oběma konfesemi, jenž vyvrcholilo roku 1483 při povstání v Praze (druhé pražské defenestraci). Z této události

---

⁹⁹ Šmahel, F: *Husitská revoluce*, s. 94 a 117.

¹⁰⁰ Čornej, P: *Velké dějiny zemí*, s. 452-457.

vyvodil král potřebu „náboženského“ smíru, který byl uzavřen na zemském sněmu v Kutné Hoře roku 1485. Tento smír zdůrazňoval rovnost obou stran, kněžím pak král výslovně zakázal, aby haněli druhou stranu. Tento mír trval v modifikované verzi až do roku 1618.¹⁰¹ Nicméně zde se autor dopustil faktografické chyby ohledně doby, do kdy mír trval, tedy trval až do obnoveného zřízení zemského v Čechách v roce 1627 a ne do roku 1618. Totiž snaží se čtenáři představit období mezi lety 1471-1526 v jeho celistvé podobě, tedy nezaměřuje se pouze na utrakvismus.

P. Čornej v *Husitském století* zasazuje ujednání kutnohorského náboženského míru z roku 1485 do souvislosti s Prahou, jíž se tento mír netýkal. Hlavním bodem dohody je, že každý člen stavovské obce i každý poddaný má svobodu vyznání buď pod jedno, nebo pod obojí. Nikdo je však ke změně víry nesmí nutit. Přitom fary byly zavázány, aby zůstaly při stávající konfesi. Podobně jako v příslušném svazku *Velkých dějin zemí Koruny české* jej posuzuje za epochální, když mír s sebou nepřinášel nic převratného. Posuzuje mír jako „náboženskou koexistenci“, jakožto základní pilíř, na kterém stála česká postrevoluční společnost. Vidí jej jako výsledek racionálních úvah, tedy že katolíci neměli dost sil, aby poměr zvrátili a utrakvisté byli na naopak rádi, že si udrželi svoje stávající pozice. Poukazuje zde na dva důvody, jež vedly k ochotě ke kompromisu, tedy bylo to jednak vědomí potřeb českého státu a jeho lidu. Za druhé to vycházelo z generační obměny české politické elity, jež nebyla již tak nábožensky nesmlouvavá jako jejich předchůdci. Z pohledu Prahy byla tato situace velice nebezpečná, protože stavy obou konfesí označily městské stavy za méně svobodné než vyšší a nižší nobilita, neboť tvoří součást královské komory. Dochází tedy k odklonu utrakvistické šlechty od své letitého spojení, jenž se staví se na stranu panstva.¹⁰²

W. Eberhard soudí, že k dosáhnutí *kutnohorského náboženského míru* z roku 1485, jenž vidí jako toleranci z nutnosti, velice silně napomohli utrakvisté, již se nezapojili do pražského povstání v roce 1483, ale vydláždili cestu k náboženskému vyrovnání na zemském sněmu v Praze roku 1484. Jejím základem byla utrakvistická aliance se závazkem ke kompaktátům, smlouvě se Zikmundem a zemské rozhodnutí z roku 1481 o farních kostelech, kde by měly být utrakvisté a katolíci respektováni bez ohledu na jejich vyznání a na volném výběru vyznání pro subjekty v této farnosti. Toto se stalo základem smlouvy o náboženském příměří mezi katolíky a utrakvisty na zemském sněmu v roce 1484, jenž mělo trvat 32 let. Na zemském sněmu

---

¹⁰¹ Čechura, J.: *České země*, s. 344-345.

¹⁰² Čornej, P.: *Království dvojího lidu*, s. 584-585.

v Kutné Hoře na počátku roku 1485 došlo k mírné úpravě této dohody, a změně doby platnosti na 31 let. Srovnává jej s augsburským mírem (1555). Zdůrazňuje důležitou skutečnost, že kutnohorský mír totiž umožňoval vyšší úroveň náboženské svobody, než panovala v říši po roce 1555, protože ten byl založen na principu „*čí země toho víra*“. Zatímco podle kutnohorského míru si mohli kromě stavů i poddaní svobodně zvolit svoji konfesi bez ohledu na víru vrchnosti, tedy jestli budou přijímat pod jednu či pod obojí.¹⁰³

T. A. Fudge se ke kutnohorskému náboženskému míru nevyjadřuje jakýmkoliv způsobem (viz *Úvod*).

Z. V. David zde pokračuje podobným způsobem jako v předchozí úryvcích, tedy hodnotí kutnohorský mír jako mírné řešení pro tuto historickou epochu, jenž bylo výsledkem vyjednávání mezi šlechtou pod jedno a pod obojí, kteří se na sněmu v Kutné Hoře roku 1485, dohodli na vzájemném právním uznání a na svobodné praxi svých náboženských zvláštností. V jeho očích se jedná o přímo „jedinečné uzákonění tolerance“, které mělo platit 35 let, český sněm jej však roku 1512 prodloužil až po věčnost. Vyzdvihuje jeho zásadu náboženské svobody, jež platila nejen pro stavy, ale i pro města a poddané rolnictvo. V tomto vidí reálnou aplikaci kompaktát. Jak správně Z. V. David upozorňuje, tento mír se netýkal Jednoty bratrské, ačkoliv se díky tomu těšila poměrně značné volnosti až do svatojakubského mandátu z roku 1508.¹⁰⁴ Je skoro až neuvěřitelné, že se zde autor dopouští jedné dosti značné faktografické chyby a to je, že kutnohorský mír měl trvat 31 ne 35 let.

6.1. Historiografický kontext a rozbor Kutnohorského náboženské míru z roku 1485

Všichni zde uvedení historikové posuzují kutnohorský mír jako událost, jež ovlivnila směřování Čech na více než jedno století. Je hodnocena jako událost evropského významu. Nese si v sobě poselství náboženské tolerance, jenž bylo, je a vždy bude nadčasové. Vyzdvihl bych však zde skutečnost, že P. Čornej o něm hovoří jako o nadkonfesijním míru.

Velice často, jak můžeme vidět, rádi srovnávají kutnohorský mír s Augsburským mírem z roku 1555, ale o to se jako první pokusil W. Eberhard, od něž to následně převzal právě J. Macek a následně ostatní česká historiografie. Přitom však zde oslavuje tuto událost jako první svého

---

¹⁰³ Eberhard, W.: *Konfessionsbildung und Stände*, s. 56-61.

¹⁰⁴ David, Z. V.: *Nalezení střední cesty*, s. 98-99.

druhu vůbec, tedy například J. Macek ho označuje jako „*bránu otevírající se do budoucnosti*.“ Poukazuje na to, že předběhl Edikt Nantský o více než sto let. Na této skutečnosti je zajímavé, že to tvrdí konfesně nezatížený historik.

Mnohem zajímavější je však postoj F. Hrejsy, jenž v něm jako jediný vidí předchůdce *Rudolfova majestátu* a nedává jej do souvislosti s Augsburským mírem, což se dá odůvodnit tím, že jeho monografie vyšla již v roce 1948. Již to, jak říká tomuto ujednání, nám ukazuje, že pokračuje ve stejných šlépějích jako v předchozích hodnocení utrakvismu. Drží se tedy striktně náboženských dějin Českých zemí. Je však škoda opominout události jako je Augsburský mír. Musíme si však uvědomit, že se otázkou *české konfese (1575)* v souvislosti s *Rudolfovým majestátem* velice obsáhle zabýval v monografii *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, a proto může právě vidět v *kutnohorském náboženském míru* jejího předchůdce.¹⁰⁵ Můžeme tedy vidět, že ve srovnání s J. Mackem se jedná o velice silně konfesně orientovaného historika, jenž jej hodnotí jako událost evropského významu. Tato skutečnost je zajímavá v porovnání s ostatními novějšími či současnými historiky jako P. Čornej či J. Čechura, již ho srovnávají spíše s Augsburským mírem (1555). Dívají se i na kutnohorský mír spíše z mezinárodní perspektivy. Jejich hodnocení této události se značně odlišuje od F. Hrejsy. Zároveň nám však i toto hodnocení ukazuje na pohled do dané doby, kdy monografie vznikla. Tedy mohli bychom říci, že evangeličtí historici za první republiky, již se zaobírají utrakvismem a jsou obvykle velice silně osobně nábožensky zatížení, a proto jej obhajují, jak jsem poukázal například u F. M. Bartoše a F. Hrejsy, a přitom se to nesnaží jakýmkoliv způsobem ani skrývat. Naopak konfesně nezaujatý historik se na tuto událost může podívat úplně jinými očima a může spatřit souvislosti míru i s jinými význačnými zahraničními a domácími událostmi, a přitom není zatížen potřebou obhajovat tu danou konfesi. Z výše uvedených důvodů mi je proto osobně bližší pojetí J. Macka. I přes tuto skutečnost je však pro mě osobně monografie od F. Hrejsy nesmírně zajímavá, a to právě pro autorův osobní neskrývaný náboženský postoj, jenž by však mohl některé čtenáře odradit od přečtení si jeho knihy. Striktně z historického hlediska je však samozřejmě vhodnější volbou si přečíst práci od J. Macka.

F. Šmahel kutnohorský mír označuje jako „*ukončení třídního a stavovského vývoje husitské epochy*.“ Vidí to však stále jako toleranci z nutnosti stejně jako ostatní zde uvedení historici. Přitom všem sám v závěru knihy odmítá marxistický pohled historiografie na utrakvismus, což

---

¹⁰⁵ Hrejsa, F.: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Praha 1912.

však je přece jeden z důvodů, proč byla publikace napsána, tedy říká nám, že to nebylo revolucí buržoazního typu.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Šmahel, F: *Husitská revoluce*, s. 167.

Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabíral druhým životem utrakvismu v období 1462-1485 v české, ale i zahraniční historiografii. Zaobíral jsem se tím, jak na toto období nahlíží evangelická, konfesní, katolická, marxistická a současná česká moderní historiografie. Dále pak, jak se na to dívá Z. V. David, jakožto představitel americké historiografické školy, T. A. Fudge jakožto novozélandský historik a W. Eberhard jako zástupce německé katolické historiografie.

Zvolil jsem čtyři klíčové události v tomto období, tedy jednalo se o zrušení kompaktát Piem II. roku 1462, smrt Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany roku 1471, obnovení konzistoře pod obojí roku 1478 a kutnohorský náboženský mír z roku 1485.

Pohled evangelických historiografů, jako je F. Hrejsa či F. M. Bartoš, na utrakvismus, je velice silně nábožensky podjatý. Obvykle se ani nesnaží svůj osobní postoj jakkoliv skrývat. Vyzdvihují jej vždy velice pozitivně a nepříliš často jej kritizují. Nepoukazují tedy skoro téměř nikdy na negativa, jež tato konfese přinesla českému království, jako byla izolace českého království. S ní souvisí skutečnost, že utrakvisté měli velice špatnou pověst v ostatních evropských státech. Na druhou stranu by se dalo říci, že tento spíše protikatolický pohled na utrakvisty do jisté míry reflektuje, jaké nálady panovaly v období první republiky. To samo o sobě ukazuje již heslo z uvedené doby, tedy „*po Vídni Řím*“. Toto tvrzení se tedy spíše týká F. M. Bartoše, protože Hrejsova monografie vyšla až roku 1948. I přesto však můžeme vidět od F. Hrejsy kritiku v případě obnovení dolní konzistoře, kde poukazuje na to, jak vypjaté nálady tehdy v roce 1478 v Čechách panovaly. Jeho monografie je psána s velkou vášní pro stav pod obojí, ale to neznamená, že by tato historiografická škola opomíjela či přehlížela důležité události tehdejší doby, ale soustředí se převážně na české země. Přesně jak řekl T. A. Fudge, dochází zde k překrucování událostí pro potřeby vytvoření kultu utrakvismu. To by nebylo nic divného, když to je u F. Hrejsy. Co mi však zde schází, je, že například kutnohorský mír srovnává s jinými událostmi z české minulosti, a přitom přehlíží podobné zahraniční události. To jasně ukazuje skutečnost, že *kutnohorský náboženský mír* (1485) vidí jako předchůdce *Rudolfova majestátu* (1609). Neuvádí jej však do kontextu nebo jej nesrovnává s Augsburským mírem z roku 1555, jako to často dělá současná česká historiografie. Velice jasně nám může

pomoci objasnit názor tohoto historiografického proudu již tvrzení F. M. Bartoše o M. Lupáči jako muži „*svaté paměti*“.¹⁰⁷

Evangelický proud tedy vidí utrakvismus v lepším světle než současná česká moderní historiografie a její představitelé jako je P. Čornej, J. Čechura či F. Šmahel, kteří poukazují na obě strany mince. V porovnání s evangelickou historiografií se na to dívají mnohem kritičtěji a nesnaží se jej tak velice silně obhajovat a hájit. Přesně, jak napsal P. Čornej v recenzi knihy od J. Macka, kde vyzdvihuje skutečnost, že se nejedná o konfesně orientovaného historika.¹⁰⁸ Avšak u osobnosti J. Macka je zajímavé, že sám byl v 50. letech marxistickým historikem, a tudíž v doslovu Poděbradského věku sám kritizoval monografii, že se obdobím Jiřího z Poděbrad nezaobírá z pohledu marxistické historiografie, tedy že nepodal vyčerpávající výklad o ekonomicko- sociálním pozadím vladaření Jiřího z Poděbrad, protože R. Urbánek není marxistou.¹⁰⁹ J. Macek se však následně sám ve své monografii na český fenomén utrakvismu dívá velice podobně jako česká moderní historiografie.¹¹⁰

Marxistická historiografie viděla v husitských válkách první revoluci. Tento termín v souvislosti utrakvismem byl tedy vytvořen marxistickými historiky, již vyzdvihovali především tábořské sekty a zobrazovali je v co nejlepším možném světle. Tyto představy však P. Čornej posuzuje jako přeceňované v důsledku marxistického bádání.¹¹¹ Marxisté měli tendenci hájit či idealizovat radikální utrakvisty. Ve Šmahelově knize konečně a nezakrytě zaznívá i to, co se již dávno vědělo, ale o čem se před listopadem 1989 mluvilo pouze potichu. Utrakvistická ideologie nikdy nedospěla k celkovému odmítnutí tehdejšího celého společenského systému, nýbrž „jen“ k jeho nápravě v duchu evangelia.¹¹²

Velice zajímavé je, jak líčí T. A. Fudge, tedy respektive reflektuje, jak byl utrakvismus „hodnocen“ v zahraničí, což právě Z. V. David na jeho knize nejvíc chválil, a proto ho považoval „za možného kandidáta na vstup do českého bratrstva předních znalců české reformace 15. století v anglofonním světě po boku Davida S. Schaffa, Howarda Kaminskyho a

---

¹⁰⁷ Bartoš, F. M.: *Martin Lupáč*, s. 137.

¹⁰⁸ Čornej, P.: *Víra a zbožnost* (recenze), s. 59-60.

¹⁰⁹ Urbánek, R.: *Věk poděbradský*, s. 771.

¹¹⁰ Macek, J.: *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001.

¹¹¹ Čornej, P.: *Husitská revoluce* (recenze), s. 355.

¹¹² Tamtéž, s. 355.

dalších“.¹¹³ Nejedná se však o první pokus vytvořit reflexi utrakvismu v Evropě mimo Zemi Koruny české. Již F. Šmahel však vytvořil reflexi tohoto náboženského hnutí v Evropě.

Americký historik Z. V. David však jako první od F. Hrejsy kompletně zpracoval utrakvismus v jeho celistvé podobě, od jeho počátku až do jeho zániku těsně po Bílé hoře. Udělal to z pohledu střední cesty. Toto hodnocení bylo T. G. Masarykem zavrhnuto v souvislosti s Rokycanou, nejmenovaným pražským arcibiskupem, jenž se snažil jít právě touto cestou. Za to byl Masarykem odsuzován, protože to vedlo k porážce u Bílé hory. T. G. Masaryk se díval na tuto osobu spíše jako politik než historik. Avšak na jeho obhajobu se postavil J. Pekař. Hodnocení Rokycany a jeho působení v čele utrakvistické církve je samo o sobě nesmírně komplikované, jak jsem poukázal dříve (viz 4. *Smrt Jiřího z Poděbrad a Jana Rokycany roku 1471*).

Nemohu však opomenout německého historika W. Eberharda jakožto představitele německé katolické historiografie. Svůj postoj vůči utrakvismu jasně ukazuje při hodnocení obnovení dolní konzistoře roku 1478, kde tuto událost popisuje nejvypjatěji ze všech vybraných historiků v souvislosti s náladou, jež zde na sjezdu panovala. To velice jasně ukazuje pohled katolické historiografie na utrakvismus, jenž ho zde velice silně kritizuje.

Opravdu velice přesně to vystihuje T. A. Fudge tezí, že utrakvismus byl často ignorován medievalisty, ukraden reformační historiografií, kritizován katolíky, nepochopen teology, překroucen duchovními různého vyznání, zneužit marxisty a komunisty a nacionalisty, obětí jeho tlumočnicků a držen jako rukojmí částí české akademické obce. Když to shrneme, tak byl po 600 let úspěšně překrucován a manipulován do všech možných podob a zachycení.¹¹⁴

---

¹¹³ David, Z. V.: *The Magnificent Ride* (recenze), s. 150.

¹¹⁴ Fudge, T. A.: *Whose Hus?*, s. 272.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

7. 1. Literatura a prameny

Bartoš, František Michálek: *Martin Lupáč a jeho spisovatelské dílo*. Praha 1939.

Bartoš, František Michálek: *Učení M. Jana Rokycany* (recenze). *Český časopis historický* 45, 1939, č. 3–4, s. 518–520.

Bartoš, František Michálek.: *Z Husových a Žižkových časů*. Praha 1925.

Čechura, Jaroslav: *České země v letech 1437-1526*. II. díl Jagellonské Čechy (1471-1526). Praha 2012.

Čechura, Jaroslav: *České země v letech 1437-1526*. I. díl, Mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad (1437-1471). Praha 2010.

Čornej, Petr: *Historici, historiografie a dějepis*. Studie, črty, eseje. Praha 2016.

Čornej, Petr: *Husitská revoluce*. I. Doba vymknutá z kloubů. II. Kořeny české reformace. III. Kronika válečných let. IV. Epilog bouřlivého věku (recenze). *Mediaevalia Historica Bohemica* 4, 1995, č. 1, s. 348-360.

Čornej, Petr: *Království dvojího lidu (1437-1485)*. Cermanová, Pavlína – Novotný, Robert – Soukup, Pavel (eds.), *Husitské století*, Praha 2014, s. 549-585.

Čornej, Petr: *Světla a stíny husitství*. (Události, osobnosti, texty, tradice). Praha 2011.

Čornej, Petr: *Velké dějiny země Koruny české sv. 6. (1437-1526)*. Praha 2007.

Čornej, Petr: *Víra a zbožnost jagellonského věku* (recenze). *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue* 23, 2001, č. 5, s. 59-60.

David, Zdeněk V.: *Nalezení střední cesty*. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi. Praha 2012.

David, Zdeněk V.: *The Magnificent Ride*. The First Reformation in Hussite Bohemia (recenze). *Český časopis historický* 98, 2000, č. 1, s. 148-150.

Eberhard, Winfried: *Entstehungsbedingungen für öffentliche Toleranz am Beispiel des Kuttenger Religionsfriedens von 1485*. *Communio Viatorum* 29, 1986, č. 3, s. 129-154.

Eberhard, Winfried: *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478-1530*. München 1981.

Fudge, Thomas A.: *Finding the Middle Way: The Utraquists' Liberal Challenge to Rome and Luther* (recenze). *The Catholic Historical Review* 90, 2004, č. 4, s. 782-784.

Fudge, Thomas A.: *The Magnificent Ride. The First Reformation in Hussite Bohemia*. Aldershot 1998.

Fudge, Thomas. A.: *Whose Hus? Confronting The Challenge of interpreting Jan Hus after 600 Years*. Smrčka, Jakub – Vybíral, Zdeněk (eds.), Jan Hus 1415 a 600 let poté. VII. mezinárodní husitologické sympozium: Tábor 23.-25. června 2015, Tábor 2015, s. 265-290.

Hrejsa, Ferdinand: *Dějiny křesťanství v Československu*. III. díl Rokycana. Husitský král. Počátky Jednoty bratrské. Praha 1948.

Hrejsa, Ferdinand: *Dějiny křesťanství v Československu*. IV. Za krále Vladislava a Ludvíka. Před světovou reformací a za reformace. Praha 1948.

Chalupa, Aleš: *Dějiny křesťanství v Československu*. 1.-5. díl (Recenze). Český časopis historický 50, 1949, č. 1, s. 265-267.

Lysý, Miroslav: *Medzi prijatím. Ján Hus a husitské hnutie z pohľadu konfesijných predsudkov na Slovensku*. Smrčka, Jakub – Vybíral, Zdeněk (eds.), Jan Hus 1415 a 600 let poté. VII. mezinárodní husitologické sympozium: Tábor 23.-25. června 2015, Tábor 2015, s. 355-363.

Kubín, Petr: *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi* (Recenze). Český časopis historický 111, 2013, č. 4, s. 867-873.

Kutnar, František – Marek, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2. vydání Praha 2009.

Macek, Josef: *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha 2001.

Nodl, Martin: *Husitská univerzita*. Cermanová, Pavlína – Novotný, Robert – Soukup, Pavel (eds.), Husitské století, Praha 2014, s. 71-83.

Polišenský, Josef.: *Věk poděbradský. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460-1464*. Díl 4.(recenze). *Československý časopis historický* 11, 1963, č. 5, s. 693.

Šebek, Jaroslav: *Margimmiho aféra jako krystalizační bod konfliktu mezi Římem a československou vládou v církevně politických kontextech*. Smrčka, Jakub – Vybíral, Zdeněk (eds.), Jan Hus 1415 a 600 let poté. VII. mezinárodní husitologické sympozium. Tábor 23.-25. června 2015. Tábor 2015, s. 371-390.

Šimek, František: *Učení M. Jana Rokycany*. Praha 1938.

Šmahel, František: *Husitská revoluce*. 4., Epilog bouřlivého věku. Praha 1996.

Urbánek, Rudolf: *České dějiny díl III. Část I. Věk poděbradský*. Praha 1915.

Urbánek, Rudolf: *Věk poděbradský. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460-1464. Díl 4.* Praha 1962.

Válka, Josef: *Mistr Jan Rokycana – obtížná cesta ke středu.* Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka Rokycany, 1997, č. 3, s.31-40.

Zilynská, Blanka: *Kališnická církev.* Cermanová, Pavlína – Novotný, Robert – Soukup, Pavel (eds.), Husitské století, Praha 2014, s. 586-605.

7. 2 Internetové zdroje

Vdolečková, Dominika: *Gollova škola.* In:

https://is.muni.cz/el/1421/podzim2012/HIA105/Gollova_skola.pdf [cit. 14. 3. 2018].

Jaroslav Čechura. In: <http://jaroslav-cechura.cz> [cit. 24. 2. 2018].

prof. PhDr. František Šmahel, DrSc., dr. h. c. mult. In: <http://www.avcr.cz/cs/onas/struktura/vedecka-rada-av-cr/seznam-clenu-vedecke-rady-av-cr/prof.-phdr.-frantisek-smahel-drsc.-dr.-h.-c.-mult> [cit. 24. 2. 2018].

prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc. In: <https://historickadilna.fpe.zcu.cz/Cornej.htm> [cit. 24. 2. 2018].

FRANTIŠEK MICHÁLEK BARTOŠ (1889–1972). In: <https://web.etf.cuni.cz/ETFKCD-68.html>. [cit. 24. 2. 2018].

prof. Dr. Winfried Eberhard i. R. In. In: https://research.uni-leipzig.de/gwzo/index.php?option=com_content&view=article&id=192&Itemid=381 [cit. 24. 2. 2018].

profesor Dr Thomas A Fudge. In: <https://www.une.edu.au/staff-profiles/humanities/TFudge> [cit. 24. 2. 2018].

Ferdinand Hrejsa (1867–1953). In: <https://web.etf.cuni.cz/ETFKCD-64.html> [cit. 24. 2. 2018].

Resumé

In this study on the topic, *Development of the Utraquism in Bohemia in 1462-1485 in the eyes of historiography*, I was examining, how Czech, German, Australian historiography, interprets Utraquism, thus especially how is Czech Evangelist, Catholic, Marxist and current Czech modern historiography is understanding and interpreting Utraquism, where I had very clearly demonstrated differences between their opinion and statement for this religious movement across the whole 20th century.

For Evangelical direction of historiography, that was looking at Utraquism in said period, is typical one thing, thus their statement of them is more positive than it really was. It's because of their own personal religious enthusiasm which they are not even trying to hide anyway. On the opposite, they are doing it directly, what shows the bold statement about Czech king Georg of Poděbrad, where F. Hrejsa is saying about him, that his personal life was untainted or¹¹⁵ F. M. Bartoš opinion about M. Lupáč, where for his whole-life work was called like man of big and holy memory.¹¹⁶

Catholic historiography is direct of opposite of evangelical in context of interpreting Utraquism. However, there's one difference, that they are not doing it so directly a strongly, how I showed at the example of W. Eberhard, who is very critical towards them.

The Marxist historiography was seeing in Utraquism their forerunner; therefore, they were able to appeal for them like legitimization of their "rule". It focused on economic and socio-historical research, though deliberately at the expense of the historical problem. We can see this at the example of historian J. Macek, who at epilogue of the book *Věk poděbradský* wrote, that he did not give an exhaustive account of the economic-social background of the rule of Jiřík, thus there's missing analysis of class struggle.¹¹⁷

Current Czech modern historiography, and her representatives like P. Čornej, F. Šmahel or J. Čechura, is showing as good as negative side of Utraquism, which was evangelical historian often overlooked, and they are far more critical against him. At the consequence of this they are refusing perspective of Marxist historians at the Estate under both kinds. We can see it

---

¹¹⁵ Hrejsa, F.: *Dějiny křesťanství*, s. 197.

¹¹⁶ Bartoš, F.M.: *Martin Lupáč*, s. 137.

¹¹⁷ Urbánek, R.: *Věk poděbradský*, s. 771.

clearly at the example of Religious peace of Kutná Hora from year 1485 (vide 6. *Kutnohorský „náboženský“ mír 1485*).

Extremely interesting is word of American historian Z. V. David, who looks at Utraquism from the perspective of the middle way between the Catholics and the Lutherans.¹¹⁸ Finally, we must not forget T. A. Fudge and his reflection of Utraquism in foreign, which is the most valuable and the most important part of his book.¹¹⁹

---

¹¹⁸ David, Z. V.: *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*. Praha 2012.

¹¹⁹ Fudge, T. A.: *The Magnificent Ride. The First Reformation in Hussite Bohemia*. Aldershot 1998.